

KRIMINAALMENETLUSE LÕPETAMINE OTSTARBEKUSEST

Prokuratuuri rakenduspraktika analüüs
2007/2008. a kohta

Jako Salla

Tallinn 2009

Väljaandja:
Justiitsministeerium
Tõnismägi 5a
15191 Tallinn
Telefon: 6 208 100
Faks: 6 208 109
e-post: info@just.ee

Kõik käesolevas materjalis esitatu on kaitstud autoriõigusega, mis kuulub Justiitsministeeriumile. Väljaande tsiteerimine või refereerimine on lubatud üksnes juhul, kui viidatakse materjali autoritele. Ilma Justiitsministeeriumi kirjaliku nõusolekuta ei ole väljaannet või selle osi lubatud mingil viisil publitseerida.

Sisukord

JÄRELDUSED	4
SISSEJUHATUS	7
1. LÕPETAMINE AVALIKU HUVI PUUDUMISE TÕTTU (KRMSI § 202)	9
1.1. STATISTIKA.....	9
1.1.1. Ringkonnaprokuratuuride jaotus	9
1.1.2. Kuriteoliigiline jaotus.....	10
1.2. MENETLUSE LÕPETAMISE PÕHJENDATUS	10
1.2.1. Esimese astme kuriteod	10
1.2.2. Süü suurus	11
1.2.3. Avalik menetlushuvi	12
1.3 PÕHISTAMINE JA MUUD TEEMAD	23
1.3.1. Põhistatuse kõikuv tase	23
1.3.2. Kohtust tagasi saadetud kriminaalasjad	24
1.3.3. Andmete valesti kajastamine registris	25
1.4. MÄÄRATUD KOHUSTUSED	25
1.4.1. Statistiline ülevaade	25
1.4.2. Määratud rahalised kohustused	28
1.4.3. ÜKT määramine	30
1.4.4. Kohustuse määramata jätmise põhjendatus	31
1.4.5. Kohustuse täitmise tähtaeg	32
1.4.6. Tekitatud kahju hüvitamine	32
1.4.7. Menetluskulude hüvitamine	33
2. LÕPETAMINE KARISTUSE EBAOTSTARBEKUSE TÕTTU (KRMS § 203)	34
2.1. STATISTIKA.....	34
2.2. ANDMETE ANALÜÜS	35
3. LÕPETAMINE LEPPIMISE TÕTTU (KRMS § 203¹)	37
3.1. LEPITUSMENETLUSE KASUTAMINE.....	37
3.2. MENETLUSOSALISTE VANUS JA SUGU	37
3.3. KURITEOD.....	38
3.4. MÄÄRATUD KOHUSTUSED	39
3.5. MENETLUSE UUENDAMINE	40
3.6. VORMISTAMINE JA PÕHISTAMINE.....	41
KOKKUVÕTE	42

Järeldused

1. Käesoleva analüüsi eesmärk oli hinnata, kuidas prokuratuur kasutab talle antud kaalutusõigust kriminaalmenetluse lõpetamiseks. Selleks vaadati läbi 185 kriminaalasja materjalid 208 kahtlustatava kohta, kelle suhtes menetlus lõpetati avaliku menetlushuvi puudumise, karistuse ebaotstarbekuse või leppimise tõttu. Kuigi analüüsis, nagu ka kahes varasemas sarnases analüüsis, hinnati menetluste lõpetamise seaduslikkust, oli selle analüüsi fookus esiteks kannatanute huvide kaitsel ning teiseks sellel, millist mõju võib menetluse lõpetamine avaldada kahtlustatava käitumisele tulevikus.
2. Paari aasta taguse ajaga võrreldes on prokurörid menetluse lõpetamisel kaalutlevamad; samuti on menetluse lõpetamise määrused paremini põhjastatud. Võib väita, et kokkuvõttes on otstarbekusest lõpetamiste kvaliteet paranenud.
3. Prokurörid pole alati suutnud tagada seda, et määrustes kirja pandud faktid oleks ka toimiku materjalides fikseeritud. Samuti tuvastati kõikidel alustel lõpetamiste seas selliseid kriminaalasju, mille puhul toimiku ja määruse materjalid ei olnud kooskõlas kriminaalmenetluse registri (edaspidi registri) andmetega.
4. Esines juhtumeid, kus prokurörid ei kontrollinud piisavalt põhjalikult eri registrite andmeid kahtlustatava kohta (kas kohtuotsused on jõustunud, kas varem on isiku suhtes menetlusi lõpetatud, kuidas on isik oma käitumist muutnud, kui tema suhtes on menetlus lõpetatud jne).

Avaliku huvi puudumisel lõpetatud menetlused

5. Võrreldes varasemate analüüsidega on lõpetamiste kvaliteet paranenud ning vähem on selliseid lõpetamisi, mille puhul lõpetamine ei olnud õigustatud.
6. Lõpetamise määrustes tuleks selgitada, miks prokuröri meelest konkreetse isiku süü kuriteo toimepanemisel ei olnud suur ja miks oli avalik menetlushuvi väike, eriti tuleks sellele tähelepanu pöörata kannatanuga kuritegude puhul.
7. Lõpetamised varem kuritegusid toime pannud isikute suhtes on enamjaolt põhjendatud. Siiski võiks prokurörid korduvust hinnates kaaluda hoolikamalt seda, kas menetluse lõpetamine varem karistatud isiku suhtes aitab edaspidi kuritegusid ära hoida.
8. Varem karistatud isikute puhul tuleks kontrollida, kas kuritegu oli toime pandud katseajal ning seda võiks arvestada menetlusotsust valides.
9. Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumise (KarS § 169) puhul olid kõik lõpetamised kooskõlas seaduse ja juhisega, hea lõpetamise praktikana saab välja tuua kuuest kaht menetlusotsust, kus menetlus viis kannatanu huvide reaalse tagamiseni. Menetluse lõpetamine otstarbekusest isikute suhtes, kes hoiduvad elatisraha maksmisest, võib julgustada neid uusi kuritegusid toime panema, st hoiduma edaspidigi elatisraha maksmisest.
10. Pervägivalla puhul olid juhisega vastuolus olevad lõpetamised seotud menetluse lõpetamisega kuritegudes, mis olid toime pandud alaealise juuresolekul.
11. Vägivallakuritegude puhul – kui kuritegu ei olnud juhuslikku laadi ning isikul on kalduvus vägivaldselt käituda – tuleb arvestada sellega, et isik võib lõpetamisest julgustust saada ning käitumismalli süvenemisel võivad kannatanule olla juba hoopis raskemad tagajärjed.
12. Vägivallakuritegude puhul võiks võimalusel (kuigi seadus seda ei nõua) enne menetlusotsuse vastuvõtmist kuulata ära ka kannatanu arvamus ja püüda seda arvesse võtta; samuti tuleks rohkem tähelepanu pöörata määruse põhjastamisele.
13. Analüüsitud kriminaalasjade hulgas näisid põhjendamatud lõpetamised, mis tehti delikaatsete isikuandmete ebaseadusliku avaldamise ja väljapressimise puhul.

14. Menetluse lõpetamist põhistatakse paremini, eriti Põhja RPs. Kõige põhjalikumalt põhistatud määrustega paistavad silma Lääne RP prokurörid, määrusi väga hästi põhistavaid prokuröre on ka teistes ringkondades. Edaspidi peaks liikuma riigi peaprokuröri juhises ja seaduses toodud põhimõtete kirjeldamisest edasi selleni, et määruks konkreetset selgitada, miks just antud isiku ja sündmuse suhtes on menetluse lõpetamine kõige õigem lahendus.
15. Kohtust tagasi prokuratuuri saadetud kriminaalajade lõpetamine ei tundu olevat hea praktika: esiteks on vähetõenäoline, et menetluse asjaolud pärast asja kohtust prokuratuuri saabumist muutuvad sedavõrd palju, et avalik menetlushuvi nendes asjades kaob; teiseks tekitab käitumine, kus prokuratuur ei arvesta kohtumääruses tooduga, menetlusosalistes ilmselt usaldamatust kogu süsteemi vastu.
16. Isikutele määratud rahaliste kohustuste ning ÜKT keskmine määr on aasta-aastalt tõusnud, samal ajal on vähenenud isikute arv, kellele täiendav kohustus määramata on jäetud. Üleüldine rahalise kohustuse keskmine määr oli 2008. aastal 2000 krooni ning ÜKT puhul 50 tundi, kõrgeimate keskmiste määradega paistis silma Lääne RP.
17. Kahtlustatavatele määratud kohustused erinesid suuresti: nt ÜKT puhul kümnest tunnist 180 tunnini. Kui rahalise kohustuse määra osas olid ekstreemsetel juhtudel enamasti põhjendused olemas, siis ÜKT puhul selgitused üldjuhul puudusid. Kohustuste määramise praktika on prokuratuuriti ebahühtlane.
18. Võrreldes varasemate aastatega on vähenenud nende kriminaalajade osakaal, kus probleemiks oli kohustuse panemata jätmise või panemine alla alammäära. Kuid selliseid kriminaalajade leidub endiselt.
19. Ikka veel on probleeme lõpetamise eelduste täitmise määratlemisega, nimelt leidis ka analüüsitud kriminaalajade seas selliseid, mille puhul polnud aru saada, et kahtlustatav on korvanud kannatanule kuriteoga tekitatud kahju ja hüvitanud menetluskulud. Need mõlemad summad tuleb määruks välja tuua ning selgitada, kes need tasub. Juhul kui menetluskulude tasujaks on riik, siis tuleb seda ka põhjendada, sest seadusandja on üheselt eeldanud, et menetluskulud tasub kurjategija. Kannatanule tekitatud kahju hüvitamata jätmise on seadusega vastuolus ja seda ei saa aktsepteerida.

Karistuse ebaotstarbekuse tõttu lõpetatud menetlused

20. Peamine tuvastatud nõrkus lõpetamise määrustes puudutas lõpetamise eripreventiivset mõju, mitmelgi korral jäi üles kahtlus, et lõpetamine võib pigem soosida kui vähendada retsiidivse käitumise riski. Eelkõige näisid probleemsed lõpetamised kuritegude suhtes, mis olid toime pandud katseajal.
21. Käesolevas uuringus ei tuvastatud enam probleemina varem välja toodud puudust, et menetlusi lõpetatakse ilma kannatanu nõusolekuta, samuti ei tekkinud muljet, et menetlusi lõpetatakse antud alusel liiga kergekäeliselt.

Leppimise tõttu lõpetatud menetlused

22. Lepitusmenetluseni jõudnud kuritegude puhul on enamikul juhtudel tegu tuttavate tüliga, mis on kasvanud üle vägivallaks. Sellel alusel lõpetamiste arv aina kasvab. Kui 2007. aasta üheksa kuuga lõpetati leppimise tõttu 24 kriminaalajade menetlus, siis 2008. aastal oli neid kokku üle 80.
23. Probleemiks oli paari kriminaalajade puhul menetluse lõpetamine kuritegudes, kus seda teha ei tohi (kannatanu oli alaealine ja toimepanija täisealine ning kuriteoks avaliku korra raske rikkumine).

24. Enimlevinud leppimisel määratud kohustus oli hoidumine vaimsest ja füüsilisest vägivallast, samas pidid kahtlustatavad mitmel korral maksma ka hüvitist tekitatud moraalse kahju eest, maksimumsumma oli sellel puhul 100 000 krooni.
25. Leppimise tõttu lõpetatud menetlustest oli 2008. aastaks uuendatud üks menetlus, kus kahtlustatav jättis talle pandud kohustuse täitmata. Kahe lepitusmenetlusse jõudnud kriminaalasja menetlus oli varem lõpetatud avaliku huvi puudumise tõttu.

Sissejuhatus

Oportuniteedi kohaldamise analüüside kaudu hinnatakse seda, kuidas kasutab prokuratuur talle antud kaalutusõigust ehk õigust mitte saata kuriteo toimepanemises kahtlustatavat isikut süüdistatavana kohtusse. Kui kriminaalasjade kohtulahendid, sealhulgas menetluse lõpetamise määrused, on internetis kättesaadavad kõigile, siis prokuröride poolt koostatud lõpetamise määrused pole avalikkusele kätte saadavad muul moel kui teabenõuete kaudu.¹ Nii see kui ka fakt, et prokurör on menetlust lõpetades ainuotsustaja rollis, peaks tähendama, et menetluse lõpetamise võimalikkust ja eesmärgipärasust kaalutakse erilise hoolega. On väga oluline, et prokuratuuri praktika oportuniteedi kohaldamisel vastaks riigi kriminaalpoliitilistele eesmärkidele ning tooks menetlusosalistele kaasa võrdväärse kohtlemise riigi eri osades.

Et tagada nimetatud eesmärkide täitmist, on nii Justiitsministeerium kui ka Riigiprokuratuur alates 2005. aastast praktikat ringkonnaprokuratuurides süstemaatiliselt analüüsinud.

Käesolev analüüs oportuniteedi rakendamise kohta prokuratuurides on järjekorras kolmas. 2005. aasta suvel tehtud analüüs hõlmas kriminaalmenetluse lõpetamisi alates kriminaalmenetluse seadustiku rakendamisest 1. juulil 2004. kuni 30. aprillini 2005. 2007. aasta alguses valmis teise analüüsi aruanne, milles olid tähelepanu all 2006. aastal lõpetatud kriminaalasjad, kusjuures erilist tähelepanu pöörati selles analüüsis riigi peaprokuröri juhise² (edaspidi juhise) täitmisele.

Käesoleva analüüsi valmimise ajal on eelmisest analüüsist möödunud kaks aastat, mis aga ei tähenda, et järelevalvet oportuniteedi rakendamise üle poleks vahepeal tehtud. Alates 2006. aastast on nii Justiitsministeeriumile kui ka prokuratuurile läbi elektroonilise aruandlus-süsteemi kättesaadav ülevaade prokuratuuri lõplikest menetlusotsustest, sh oportuniteedi alusel lõpetamistest. Alates 2007. aastast on olemas veelgi täpsem ülevaade avaliku menetlushuvi puudumise ja süü väiksuse tõttu (KrMS § 202 – edaspidi lõpetamine avaliku huvi puudumise tõttu) lõpetatud kriminaalasjadest, mille puhul on välja toodud ka määratud kohustuse liik ja määr. See, kriminaalmenetlusregistri andmetel põhinev, süsteem kergendab tunduvalt järelevalve teostamist, kuna näiteks tulevad selle kaudu välja kriminaalasjad, mille puhul on isikule kohustus määramata jäetud. Oluline roll oportuniteedi järelevalvel on Riigiprokuratuuri järelevalve osakonnal, mille prokurörid kontrollivad pidevalt oportuniteedi rakendamise võimalikkust keerulisemates kriminaalasjades ning hindavad määruste vastavust juhisele.

Kui eelmistes ülevaadetes kajastati lõpetamisi avaliku huvi puudumise tõttu ja karistuse ebaotsustarbekuse tõttu (KrMS § 203), siis käesolevasse analüüsi on hõlmatud ka menetluse lõpetamine leppimise tõttu (KrMS § 203¹).³ Nagu ka varasematel aastatel ei analüüsitud KrMS § 201 lg 2 alusel alaealiste komisjonidesse saadetud kriminaalasju. Menetluspraktikat alaealiste asjades oleks mõistlik analüüsida eraldiseisvalt. Samuti ei kuulunud analüüsiobjektide hulka kriminaal-asju, mille menetlus lõpetati seoses isikult tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamisel saadud abiga (KrMS § 205) või milles kahtlustatav oli välisriigi kodanik või kus kuritegu oli pandud toime välisriigis (KrMS § 204) – mõlemad lõpetamise aluseid on seni lõplike menetlusotsuste hulgas äärmiselt vähe.

Võrreldes varasemate analüüsidega on muutunud analüüsi struktuur: andmeid on analüüsitud vastavalt menetluse lõpetamise alusele eraldi, näited konkreetsete kriminaalasjade kohta on toodud lisast analüüsi põhiosasse. Lisaks on püütud rohkem tähelepanu pöörata leitud probleemide selgitamisele.

¹ Vastavalt 1.01.2010 jõustuvale KrMS redaktsioonile avalikustatakse KrMS § 202 ja § 203 alusel lõpetatud menetluste lõpetamise määrused KrMS § 408¹ sätestatud korras.

² Juhise määratleb põhimõtted, millest lähtudes on võimalik tagada isikute võrdne kohtlemine ja avaliku menetlushuvi järgimine KrMS §-de 202, 203 ja 203¹ kohaldamisel.

³ Leppimismenetlust võimaldav säte jõustus 18.02.2007.

Käesolevas aruandes ei ole esitatud andmeid kohtumenetluses kohaldatud oportuuniteedi kohta, eelkõige on põhjuseks see, et kohus toimib iseseisva järelevalvemehhanismina ja vastutus oportuuniteedi kohaldamise eest langeb kohtunikule. Samas selgus eelanalüüsi käigus, et kohtu roll oportuuniteedi rakendamisel on tunduvalt suurem kui seni arvatud. Kuigi nende kriminaal-asjade arv, mille prokuratuur saadab lõpetamise taotlusega kohtusse, on väike, on tunduvalt enam selliseid kriminaalasju, kus kohtumenetluse käigus otsustatakse menetlus oportuuniteediga lõpetada. Kahjuks aga puudub täpsem ülevaade neist lõpetamistest, kuna kohtute infosüsteemi andmestik on selles osas ebakvaliteetne.

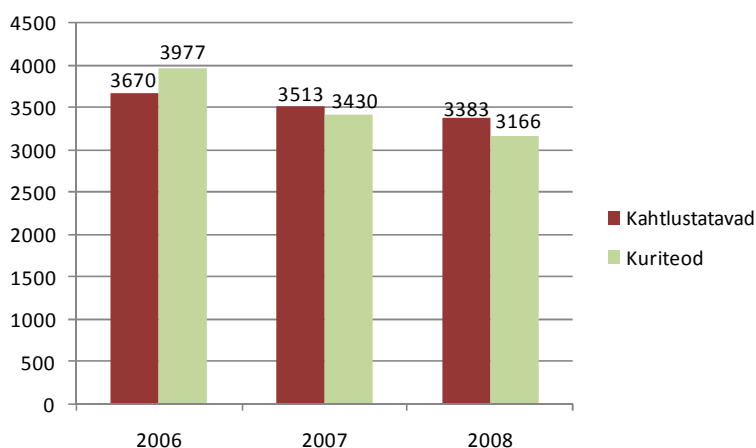
Käesoleva analüüsi metoodika on suures osas sarnane eelmistes analüüsides kasutatule: tehtud on menetlusregistri andmetel põhinev statistikaülevaade ja analüüsitud kriminaaltoimikuid. Kokku analüüsiti KrMS § 202 alusel lõpetamiste puhul 140 toimikut ning 160 lõpetamise määrust; KrMS § 203 alusel lõpetamiste puhul oli analüüsitud toimikute arv 21 ja isikute arv 24; KrMS § 203¹ puhul oli nii toimikute kui isikute arv 24.

Kui statistilised ja muud kasutatud registri andmeid on esitatud valdavas osas nii 2007. kui ka 2008. aasta kohta, siis analüüsiks valitud menetlused lõpetati ajavahemikus 01.07.2007 kuni 15.10.2008.

1. Lõpetamine avaliku huvi puudumise tõttu (KrMSi § 202)

1.1. Statistika

Kolme aasta jooksul on prokuratuur avaliku menetlushuvi puudumise ja süü väiksuse tõttu menetluse lõpetanud enam kui 10 000 isiku suhtes. Aastate lõikes on selle menetlusliigi positsioon olnud stabiilne: enam-vähem samaks on jäänud nii sellel alusel lõpetatud menetluste üldarv kui ka osakaal kõikidest tuvastatud kahtlustatavaga lõplikest menetlusotsustest.

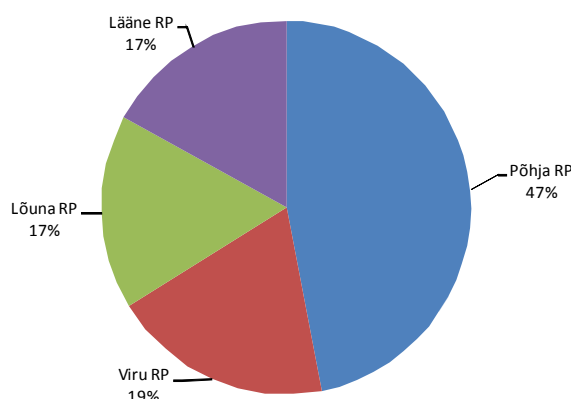

Joonis 1. Kuritegude ja isikute arv, kelle suhtes menetlus lõpetati avaliku huvi puudumise tõttu

2008. aastal lõpetati avaliku menetlushuvi puudumise tõttu menetlus 3383 isiku suhtes 3166 kuriteos. Kahtlustatavate arvust väiksem kuritegude arv viitab sellele, et hulk menetlusi on lõpetatud selliste isikute suhtes, kes on koos toime pannud samu kuritegusid. Aastal 2006 oli olukord vastupidine: kahtlustatavaid, kelle suhtes menetlus lõpetati, oli vähem kui kuritegusid, milles neid kahtlustati – rohkem menetlusi võidi lõpetada isikute suhtes, keda kahtlustati mitme kuriteo toimepanemises.

1.1.1. Ringkonnaprokuratuuride jaotus

47% isikutest, kelle suhtes menetlus avaliku huvi puudumise tõttu lõpetati, olid kahtlustatavad Põhja Ringkonnaprokuratuuri (edaspidi RP) kriminaalasjades, Viru RP osakaal oli 19%, Lääne ja Lõuna RP-l 17%.

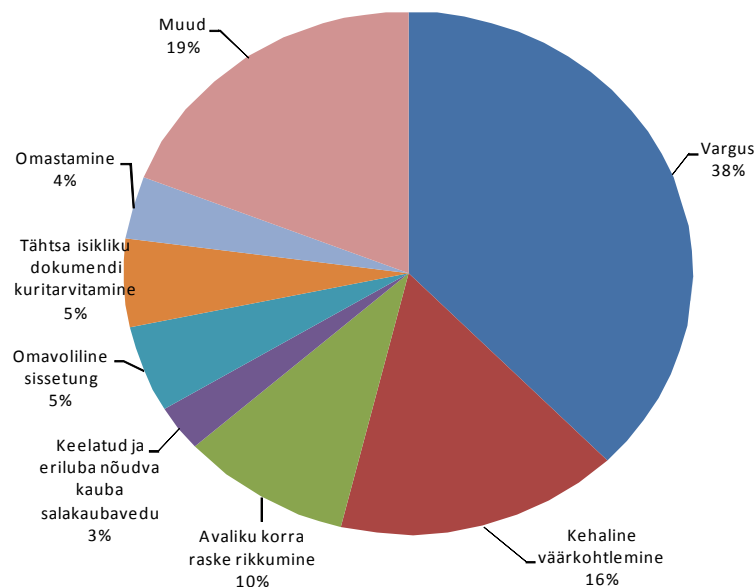

Joonis 2. Nende isikute jaotus prokuratuuride vahel, kelle suhtes lõpetati menetlus avaliku huvi puudumisel

Võrreldes avaliku huvi puudumise tõttu kohtumenetlusest pääsenud isikute arvu kohtusse saadetud isikute arvuga, on näha, et ka proportsionaalselt lõpetati menetlusi enim Põhja RP-s (23% – osakaal isikutest, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetati või kes saadeti kohtusse) ning teistest vähem Lääne RPs (14%).

1.1.2. Kuriteoliigiline jaotus

Suurima osa (38%) avaliku menetlushuvi puudumise tõttu lõpetamistest moodustavad vargused; järgnevad lõpetamised isikute suhtes, keda kahtlustati kehalises väärkohtlemises (16%), avaliku korra raske rikkumises (10%, enamasti vägivalldajuhtumid) ja teistes kuritegudes.

Joonis 3. Kuriteoliigiline jaotus avaliku huvi puudumise tõttu lõpetamise puhul

Ülevaade määratud kohustustest on toodud punktis 1.4.

1.2. Menetluse lõpetamise põhjendatus

Järeldused

- Ebaseaduslikke lõpetamisi ei tuvastatud.
- Prokurörid peavad tagama, et toimiku ja kriminaalmenetlusregistri andmed oleksid kooskõlas.

Analüüsi raames tutvuti 140 toimikuga ning nendes olnud 160 lõpetamise määrusega.

Tabel 1. Ülevaade analüüsi andmetest

	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Analüüsitud toimikute arv	47	34	32	27
Analüüsitud lõpetamise määrused	56	35	32	37
Menetlust juhtinud prokuröride arv	27	17	20	13

1.2.1. Esimese astme kuriteod

Vastavalt KrMS § 202 lg 7 võib avaliku huvi puudumise tõttu menetlust lõpetada vaid II astme kuritegude puhul.

Analüüsitud toimikute hulgas ei olnud selliseid kriminaalasju, kus kriminaalmenetluse ese oleks olnud I astme kuritegu või kus lõpetamise pädevus oleks olnud kohtul.

Kriminaalmenetluse registri andmetel lõpetati aga näiteks 2008. aasta 11 kuuga menetlus avaliku huvi puudumise tõttu I astme kuriteos 13 isiku suhtes. Kontrollimisel selgus, et tegelikult oli kõikide nende asjade puhul tegu menetleja lohakusega andmete sissekandmisel või kontrollimisel. Enamikul juhtudel väljendus see selles, et registris oleva kuriteo sündmuse kvalifikatsioon ei vastanud lõpetamise määruses olnud kvalifikatsioonile ehk prokurör oli jätnud registrisse kuriteosündmuse muudetud kvalifikatsiooni sisse kandmata.

Tabel 2. Kriminaalasjad mille puhul lõpetati menetlus I astme kuriteos (vigased registri andmed)

Kuriteoliik (KarS)	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP	Riigiprokuratuur
§ 200 Röövimine	07231802326 08230116944 07231802497	06244001846		08250001856	
§ 214 lg 2 Väljapressimine	05237601043 07730000570				
§ 392 lg 2 Keelatud ja eriluba nõudva kauba salakaubavedu		08930000106 08930000042			08930000046
§ 418 lg 3 Tulirelva, selle olulise osa ja laskemoona ebaseaduslik käitlemine			06260103116		

1.2.2. Süü suurus

Järeldused

- Lõpetamise määrustes tuleks selgitada, miks prokuröri meelest konkreetse isiku süü kuriteo toimepanemisel ei olnud suur.
- Tuleb tagada, et määrustes kirja pandud faktid oleksid ka toimiku materjalides fikseeritud.
- Kannatanuga kuritegude puhul pöörata tähelepanu süü väiksuse kriteeriumi selgitamisele.

Vastavalt KrMS § 202 lg 1 võib menetluse lõpetada, kui isiku süü ei ole suur.

Riigi peaprokuröri juhised annab süü suuruse hindamiseks järgnevad suunised (p 1, 2):

Süü suuruse hindamisel võetakse aluseks KarS-is toodud põhimõtted. Arvestatakse isiku panust kuriteo toimepanemisel, tahtluse või ettevaatamatuse astet, tekitatud kahju liiki ja suurust, isiku vanust ja arusaamisvõimet ning seaduseandja poolt sätestatud karistust, st väiksemad sanktsiooni-määrad viitavad väiksemale süüle. Süü on üldjuhul väiksem muu hulgas kuritegude puhul, kus:

- a) esinevad karistust kergendavad asjaolud § 57 mõttes või
- b) võib karistust kergendada § 60 alusel (§ 13 lg 2, § 22 lg 5, § 24 lg 2, § 25 lg 6, § 26 lg 2, § 31 lg 2, § 35, § 39 lg 2) või
- c) võib isiku karistusest vabastada § 80 alusel.

Süü ei ole suur nende kuritegude puhul, kus, arvestades süü suurust mõjutavaid asjaolusid, on süüd kergendavad asjaolud ülekaalus.

Kuigi süü suuruse hindamine on menetluse lõpetamise võimalikkuse üks olulisemaid kriteeriume, ei olnud lõpetamise määruste pinnalt aru saada, et seda oleks väga põhjalikult kaalutud. Hinnangud süü suurusele piirdusid paljudel juhtudel „süü pole suur“ fakti nentimisega.

Siiski oli ka neid määrusi, kus püüti süü suurusele antud hinnangut põhjendada:

- Mõnedel juhtudel nimetati seadusandja poolt seatud **madalat karistustmäära** antud teo eest.
- **Karistust kergendavate asjaoludena** toodi välja süüteo kahjulike tagajärgede ärahoidmist (nt liikluskuritegude puhul), kahju vabatahtlikku hüvitamist juba menetluse käigus, kuriteo toimepanemist kõrges eas isiku poolt ja kannatanuga leppimist. Kannatanuga leppimise puhul oli hea praktikana toimiku juurde lisatud ka kannatanu ja kahtlustatava vastavad avaldused.
- Mitmel korral märgiti ära **puhtsüdamlik kahetsus** või öeldi, et isik kahetseb kuriteo toimepanemist. Hea praktika sellisel juhul oli käsikirjalise avalduse lisamine toimiku juurde.
- Märgiti kannatanu rolli kahtlustatava kuritegeliku käitumise esilekutsumisel (07260104108, Lõuna RP) ja seda, et isik ise sai kuriteo tagajärjel vigastada (05244002167, Viru RP).

Muud märkused ja probleemid:

- Oli juhtumeid, kus prokurör oli lõpetamise määrusesse kirjutanud, et **isik kahetseb toimepandut**, kuid selle kohta puudus toimikus igasugune info. Sel juhul ei põhine määrus toimiku materjalidel. Isegi kui isik teeb vastava avalduse prokuröri juures suuliselt, tuleks see fikseerida paremini kui pelgalt määrusesse kirja pannes. Veel keerulisem oli juhtum, kus määruses oli kirjas, et isik on „**aru saanud oma käitumise õigusvastasusest**“, kuid muudest toimiku materjalidest nähtub, et isik on menetluses oma tegu eitanud (07750000065, Lääne RP).
- Toimiku muudest materjalidest nähtuvalt oli ilmselt mõnigi tegu toime pandud **raske majandusliku olukorra mõjul** ning ilmselt oli prokurör seda ka süü suuruse kaalumisel arvestanud, kuid see oli määrusesse kirja panemata jäänud.

- Paaris toimikus mainiti lõpetamise määruses süüd kergendava asjaoluna seda, et **isik aitas aktiivselt kaasa kuriteo avastamisele**. Leidus aga üks kriminaalasi, kus tekkis kahtlus, kas kaasa aitamine sai olla reaalne, kui kõik menetluse käigus kogutud tõendid juba pidid ise viima kuriteo avastamiseni (07240100188, Viru RP).

Süü suuruse hindamise kriteeriumite lahtikirjutamine on eriti oluline konkreetse kannatanuga kuritegude puhul (nagu vara- ja isikuvastased kuriteod).

Kui kuriteo läbi kannatanud inimene,

- kellel puuduvad juriidilised teadmised,
- kelle nõusolekut pole menetluse lõpetamiseks vaja,
- kelle ainus kokkupuude menetlusega pärast esmast ülekuulamist on paljudel juhtudel lõpetamise määruse saamine,

loeb määrusest vaid tõdemust, et menetlus lõpetatakse põhjusel, et kurjategija „süü on väike“, siis tekitab see temas ilmselt parimal juhul arusaamatust, halvemal juhul aga väheneb tema silmis kogu õiguskaitseüsteemi usaldusväärsus. Seetõttu on põhistamine, eriti juriidilisi stampe vältiv põhistamine äärmiselt oluline.

1.2.3. Avalik menetlushuvi

Avaliku menetlushuvi puhul on peaprokuröri juhises toodud seletused järgneva kohta:

- millistel juhtudel on menetluse jätkamiseks olemas eripreventiivne vajadus (p 4 asjaolud);
- millistel juhtudel on menetluse jätkamiseks olemas üldpreventiivne vajadus (p 5 asjaolud);
- millistel juhtudel võib avalik menetlushuvi ära langeda (p 6 asjaolud);
- eraldi on toodud olukorrad kuriteoliikide puhul, kus avalik menetlushuvi on olemas (eriosa).

Avaliku menetlushuvi esimeseks kriteeriumiks on isiku süü väiksus. Sellest kriteeriumist lähtuvalt olid kõik lõpetamised õigustatud.

Kõige nõrgemalt põhistatud määrustes on avaliku menetlushuvi kohta märgitud vaid seda, et „puudub avalik menetlushuvi“ või „avalikku menetlushuvi ei ole, kuna kahtlustatava süü ei ole suur“.

Siiski oli ka palju neid määrusi, kus oli püütud põhjenda, miks antud kuriteo ja isiku puhul avalikku menetlushuvi ei ole ning millistest kriteeriumitest on selle hindamisel lähtutud. Palju toodi välja, et isik oli kuritegu toime pannes alaealine ning kahtlustatav ja kannatanu on omavahel leppinud. Vähem pöörati tähelepanu näiteks menetluse venimisele.

Kriminaalrajade seas leidus juhtum, kus näis, et lõpetamisega seati nõrka positsiooni kannatanud ning tsiviilhagejad.

Viru RP, kriminaalasi 05244002167

Menetlus lõpetati isiku suhtes, kes põhjustas joobes autot juhtides liiklusõnnetuse, kus kaks inimest (sh ta ise) sai raskeid ja üks kergeid vigastusi. Juhise järgi on joobeseisundi korral avalik menetlushuvi alati olemas, samas esineb KarS § 80 toodud asjaolu ja kahetsus. Kahtlustatav jäi teo tagajärjel liikumisvõimetuks ja elab hooldekodus. Prokuröri võib nõustuda, et lõpetamisele kallutavad asjaolud olid ülekaalus. Kuid lõpetamise määrusest ega muudest toimiku materjalidest ei nähtunud, et määrus oleks saadetud kannatanutele ja tsiviilhagejale, kellele oleks seepeale olnud võimalus oma huvide kaitseks määrust vaidlustada.

KAHTLUSTATAVA RETSIDIIVSUS

Järeldused

- Lõpetamised varem kuritegusid toime pannud isikute suhtes olid enamjaolt põhjendatud.
- Korduvust hinnates tuleks hoolikamalt kaaluda seda, kas menetluse lõpetamine varem karistatud isiku suhtes aitab edaspidi kuritegusid ära hoida.
- Varem karistatud isikute puhul võiks kontrollida, kas kuritegu oli toime pandud katseajal ning võtta seda menetlusotsuse valimisel arvesse.
- Kui kahtlustatav on kuriteo toime pannud katseajal ning prokurör leiab, et otstarbekas on menetlus siiski lõpetada, tuleks see ära märkida ja lõpetamist selles osas määruses põhistada.

Üldisele põhimõtte järgi tuleks oportuuniteedi kasutamist kaaluda eelkõige esmakurjategijate puhul. Juhises on selles suhtes tehtud mõningaid järeleandmisi: avalik menetlushuvi on menetluse jätkamiseks olemas siis, kui isikut on kahe aasta jooksul enne uue kuriteo toimepanemist sarnase süüteo eest karistatud või on tema suhtes menetlus otstarbekuse kaalutlusel lõpetatud. Selline põhimõtte peaks suures osas oportuuniteedi rakendamise välistama kuritegeliku eluviisiga inimeste ja nende suhtes, kes on, võib-olla juhuslikult, toime pannud eriliigilisi kuritegusid. Samal ajal jätab see võimaluse siiski lõpetada menetlus korduvalt karistatud isikute suhtes ja lõpetada menetlus isiku suhtes oportuuniteediga korduvalt.

Enamik kahtlustatavaid, kelle suhtes menetlus lõpetati, olid esmakordsed kurjategijad: 160st 125, ühe korra karistatuid oli 22, kaks korda karistatuid 6, kolm ja enam korda karistatuid aga 7.

Nii Viru kui ka Lääne RPs oli üks isik, keda oli kohtulikult karistatud viis korda. Kui Lääne RP kriminaalajades leidis vaid üks selline isik, kes oli varem karistatud kaks või enam korda, siis sarnase toimikute mahuga Lõuna ja Viru RPs oli neid vastavalt 3 ja 5.

Tabel 3. Lõpetatud menetlused varem karistatud isikute suhtes

	Varasemate karistuste arv						Summa
	0	1	2	3	4	5	
Põhja	47	5	2	1	1	0	56
Viru	24	6	3	1	0	1	35
Lõuna	27	2	1	1	1	0	32
Lääne	27	9	0	0	0	1	37
SUMMA	125	22	6	3	2	2	160

Et aru saada, millistel juhtudel prokurörid on korduvkurjategijate puhul menetlusi lõpetanud, on välja toodud kriminaalajade kirjeldused, kus isikut oli varem karistatud neli või viis korda.

Viru RP, kriminaalasi 07233002086

Isikut kahtlustati kehalises väärkohtlemises, varasemad karistused (5) olid joobes juhtimise ja karistuse kandmisest kõrvalehoidumise eest, viimane karistus mõisteti 1 a ja 5 kuud enne uue kuriteo toimepanemist, isik oli kuriteo sooritamise ajal katseajal. Kuigi varasemad kuriteod ei olnud sarnased süüteod, ei nähtu lõpetamise määrusest, et prokurör oleks tähelepanu pööranud varasemale karistatusele ja faktile, et katseajal on toime pandud uus tahtlik kuritegu; viimane märgne toimikus varasema karistatuse kohta on kohtueelse menetluse kokkuvõttes. Kuna aga toimikust nähtus, et kahtlustatav on kannatanuga leppinud ja lõpetamine oli kooskõlas juhise, siis tuleb lõpetamine õigustatuks lugeda.

Lääne RP, kriminaalasi 07257000707

Isik oli kahtlustatav kehalises väärkohtlemises, varasemad karistused (5) olid seotud varavastaste kuritegudega, sh ka väljapressimistega ja viimase karistuse puhul ka vabaduse võtmisega. Poolteist aastat enne kuriteo toimepanemist oli isik vanglast ennetähtaegselt vabastatud; katse-aeg, mille jooksul oli kahtlustatav lubanud alkoholisõltuvusest vabaneda, lõppes viis kuud enne kuriteo toimepanemist. Kehalise väärkohtlemise juhtum oli toime pandud alkoholi joobes, mis viitab sellele, et isikut kriminaalsele käitumisele kallutavad tegurid on jäänud endiseks. Kuigi formaalselt oli lõpetamine õigustatud, ei ilmnenud toimikust, et toime pandud kuritegu oli juhuslikku laadi ja lõpetamine on isiku edasise õiguskuuleka käitumise mõttes parim lahendus.

Põhja RP, kriminaalasi 07231503074

Kehaline väärkohtlemine elukaaslaste olmekonflikti tagajärjel. Prokurör põhjendab varasema karistatuse arvestamata jätmist sellega, et tegu polnud isikuvastaste kuritegudega, ja „1992 aastal karistati teda küll isikuvastase kuriteo eest, kuid tegemist on vanema asjaga.“ Lõpetamine on õigustatud, kuna konflikti osapooled on leppinud ja määrus on juhisega kooskõlas.

Lõuna RP, kriminaalasi 07260102353

Meest kahtlustati perevägivallas, varasemad karistused olid varavastaste ja liikluskuritegude eest. Lõpetamise määruses varasemat karistatust ei märgitud. Kuna need olid eri liiki kuritegude eest, siis võib lõpetamist pidada selle kriteeriumi osas õigustatuks.

Kuigi analüüsitud toimikute seas oli ootamatult palju selliseid, kus menetlus lõpetati varem karistatud isiku suhtes, võib enamikul juhtudel lõpetamist siiski õigustatuks pidada, eriti siis, kui varasemad kuriteod pandi toime aastaid tagasi ja tegu ei olnud samaliigilise kuriteoga.

Siiski tuleks arvesse võtta kuritegelikku käitumist soosivaid tegureid ja arvestada ka menetlusotsust valides, milline riigi reaktsioon aitaks isikul paremini probleeme mõista ja nendega tegeleda.

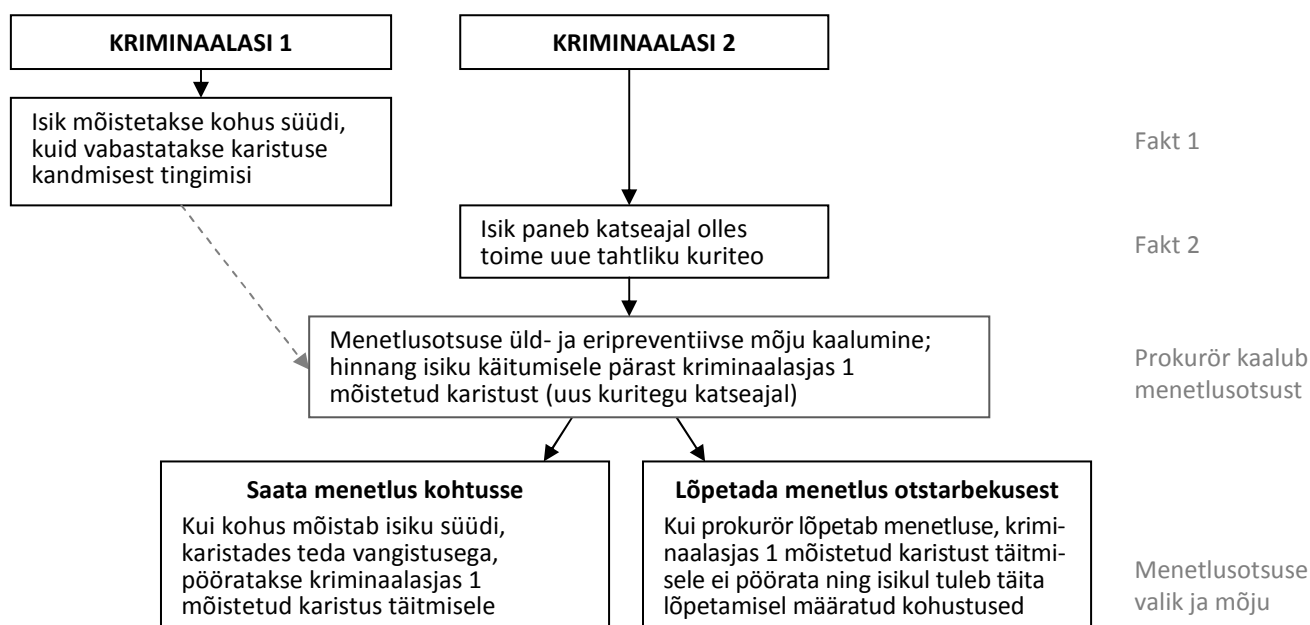
Lisaks avastati üks kriminaalasi, kus menetlus lõpetati isiku puhul, kelle suhtes oli menetlus otstarbekusest samalaadse süüteo eest kahe aasta jooksul lõpetatud:

Lääne RP, kriminaalasi 07257000113

Menetlus lõpetati vägivallakuriteos otstarbekusest isiku suhtes, kelle suhtes oli menetlus samalaadse kuriteos lõpetatud otstarbekusest kõigest 4 kuud varem. Kuna prokurör mainis lõpetamise määruses, et isiku suhtes pole varem menetlust otstarbekusest lõpetatud, siis võib korduv lõpetamine viidata sellele, et prokurör ei kontrollinud enne menetluse lõpetamist registrist isiku seotust teiste kriminaalasadega, kuid tegu võib olla ka prokuröri teadliku otsusega. Igal juhul ei olnud antud kriteeriumist lähtudes menetluse lõpetamine õigustatud.

KATSEAJAL TOIME PANDUD KURITEOD

Analüüsitud materjali hulgas avastati neli kriminaalasia, mille puhul kahtlustatav oli uue kuriteo toime pannud katseajal. Selliseid juhtumeid võis olla veel, kuid kuna fakt, et kuritegu oli toimepandud katseajal, oli eraldi välja toodud vaid ühes kriminaalajas, siis võis osa ilma vastava märketa kriminaalasu lihtsalt tähelepanu alt välja jääda.

Joonis 4. Kriminaalmenetluse lõpetamine kuriteo katseajal toime pannud isiku suhtes

Menetluse lõpetamine katseajal toime pandud kuritegudes toob kaasa järgmised probleemid:

- enamasti on nendel juhtudel uus tahtlik kuritegu toime pandud vähem kui kahe aasta jooksul, mis viitab sellele, et vähemalt samaliigiliste kuritegude puhul on menetlushuvi nendes asjades olemas (juhise p 4);
- Riigikohus leiab, et katseajal uue tahtliku kuriteo toimepanemine on raskeim katseaja tingimuste rikkumine, millega isik on kuritarvitanud kohtu usaldust ja seega on välistatud isiku teistkordne vangistusest vabastamine.⁴

Kriminaalasad, kus menetlus lõpetati isiku suhtes, kes pani uue kuriteo toime katseajal:

Viru RP, kriminaalasi 07233002086

(Kriminaalasia kirjeldust vt eelmise alapunkti juures.) Kuna isikul oli kehtiv karistus liikluskuriteo eest ning uus kuritegu oli vägivallakuritegu, siis võib pidada lõpetamist õigustatuks; muid asjaolusid on raske arvesse võtta, kuna lõpetamise määrust on põhistatud napilt.

⁴ 3-1-1-12-05

Viru RP, kriminaalasi 06244002369

Isikule mõisteti kohtus karistus röövimise eest, 3-aastast vangistust täitmisele ei pööratud, kui isik pooleteist aasta jooksul uut kuritegu toime ei pane, katseaja alguseks määrati 30.05.2006. Esimene uus kuritegu pandi isiku poolt toime juba 2 kuud pärast katseaja algust (vargus), teine (kelmus) 6,5 kuud pärast katseaja algust.

Lõpetamise määruses põhjendab prokurör menetluse lõpetamist korduvalt karistatud, katseajal kuriteo toime pannud isiku suhtes sellega, et kahtlustatav „on varem karistatud varavastase kuriteo eest, kuid käesolevaks ajaks (lõpetamise määruse tegemise ajaks – J.S.) on katseage eelmise otsuse järgi lõppenud. Teo toimepanemisest on möödunud poolteist aastat. Seega uue karistuse näol oleks tegemist olukorraga, kui karistus järgneb teole ebamõistlikult pika aja järel.“ Praeguse menetluspraktika järgi ei saa aga väita, et kohtueelne menetlus oleks olnud selles kriminaalasjas ebaproportsionaalselt pikk, samuti on avalikku menetlushuvi toetavad asjaolud (retsidiivsus, vajadus rakendada mõjutusvahendeid, mida KrMS § 202 ei võimalda, karistamine vajalik õiguskorra kaitsmise huvides) antud isiku puhul väga tugevad ja menetluse käigus pidi olema juba selge, et isik pole võtnud tõsiselt talle kohtu poolt määratud tingimusi ning on jätkanud kuritegude toimepanemist ka veel pärast seda, kui ta esimeses uues kuriteos kahtlustatavaks kuulutati (isik oli varguse osas juba üle kuulatud, kui ta pani toime kelmuse).

Lisaks jättis prokurör selles kriminaalasjas kahtlustatavale kohustuse panemata, kuid kohustas teda hüvitama kuriteoga tekitatud kahju. 04.12.2008 pidi aga prokurör menetluse uuendama, kuna tekitatud kahju oli kannatanule hüvitamata ja isik polnud enam prokurörile kättesaadav.

Antud kriminaalasja materjalide põhjal võib väita, et menetluse jätkamine kahtlustatava suhtes oleks nii üld- kui eripreventiivseid vajadusi silmas pidades olnud parem valik.

Lõuna RP, kriminaalasi 07260104108

Alaealisele isikule mõisteti karistus varguse eest, määrati 18-kuuline katseage, uue kuriteo pani isik toime katseaja viiendal kuul, osaledes koolis toimunud kakluses. Prokurör leidis lõpetamise määruses, et ka kannatanu roll tekkinud kakluses oli suur. Määruses oli mainitud ka fakti, et isik on varem karistatud muuliigilise kuriteo eest. Toimiku materjalide hulgas oli ka põhjalik kriminaalhooldaja ettekanne, mis soovitas isik saata kohtusse ja mõista talle õiguskuuleka käitumise saavutamiseks šokivangistus. Prokurör arvestas avaliku menetlushuvi vähendava asjaoluna seda, et isik oli alaealine ja määras talle kohustuse teha ÜKT-d.

Lääne RP, kriminaalasi 07267001780

Isik on karistatud katseajaga joobes juhtimise eest, uue kuriteo (kehaline väärkohtlemine) pani ta toime katseaja viiendal kuul. Kannatanu oli isiku töökaaslane ning tüli tekkis isiklike suhete pinnalt. Olemas on kannatanu avaldus selle kohta, et kahtlustatav on tema ees vabandanud ja ta ei soovi tema karistamist.

Kuigi seadus ega juhis ei keela prokuröri menetlust lõpetada isiku suhtes, kes pani kuriteo toime katseajal, tuleb sellistel juhtudel menetluse lõpetamist siiski kaaluda hoolikamalt kui esmakurjategijate puhul. Teatud juhtudel võib menetluse lõpetamine olla ebaproportsionaalselt leebe reaktsioon isiku käitumisele ja omada negatiivset eri- ja üldpreventiivset mõju: isik pääseb nii täitmisele pööramata karistuse kandmisest, kohtupidamisest kui ka võimalikust karistusest uue kuriteo eest. Lisaks on ka meetmete hulk, mida on prokuröri võimalik kasutada isiku suunamiseks õiguskuulekale käitumisele, võrreldes kohtu võimalustega tunduvalt väiksem.

Praktikas on siiski juhtumeid, kus menetluse lõpetamist katseajal kuriteo toime pannud isikute suhtes võib pidada mõistlikuks, näiteks juhtumite puhul, kus tegu on eriliigiliste kuritegudega. Igal juhul tuleb ka siis üld- ja eripreventiivsete aspektide kõrval kaaluda muid menetlushuvi tegureid ja määruses lõpetamist põhjalikult põhistada, sest menetluse lõpetamine võib tekitada olukorra, kus selliste juhtumite avalikuks saades langeb õiguskaitseüsteemi tõsiseltvõetavus nii kahtlustatava ja teiste menetlusosaliste kui ka laiema avalikkuse silmis. Ilmselt süüdistatakse prokuratuuri sellistel juhtudel liiges leebuses ja nõutaks kriminaalasjade arutelu kohtus.

KARS § 169 – LAPSE ÜLALPIDAMISE KOHUSTUSE RIKKUMINE

Järeldused

- Kuigi kõik lõpetamised olid kooskõlas seaduse ja juhisega, saab väga hea lõpetamise praktikana välja tuua kuuest kahte menetlusotsust, kus oli selgelt aru saada, et menetleja püüdis seista kannatanu huvide eest.
- KarS § 169 kriminaalasjades tuleks määruks lõpetamise põhjuseid põhistada põhjalikult ja juriidiliste teadmisteta inimesele arusaadavas keeles. Samuti tuleks selgitada, millised on kannatanu edasised võimalused oma huve kaitsta.
- Menetluse lõpetamine otstarbekusest isikute suhtes, kes hoiduvad elatisraha maksmisest, võib julgustada neid uusi kuritegusid toime panema, st hoiduma edaspidigi elatisraha maksmisest.
- Juhise eriosa täiendamist võiks kaaluda KarS § 169 osas: avalik menetlushuvi on olemas juhul, kui isik pole alustanud tekkinud võlgnevuse hüvitamist, kannatanu nõuab põhjendatult menetluse jätkamist või seda nõuavad kannatanu huvid.

Selle kuriteoliigi puhul juhis esitas soovitusi ei ole.

Oma lastele elatisraha maksmisest kõrvalhoidjate suhtes on praktika prokuröride hulgas väga erinev ning läbivaadatud kriminaalasjade pinnalt hinnates on erinevused põhjendamatud. Samas tuleb toodud hinnanguid lugedes arvestada sellega, et vaid määruse ja toimiku materjalide pinnalt pole võimalik kõiki fakte, mis prokuröri arvamust on võinud kujundada, tuvastada. Samas olid aga kõik menetlused antud kriteeriumi kohaselt võrdses positsioonis.

Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumise juhtumite puhul kasvatab enamasti last üksikema, lapse isale on kohus pannud kohustuse maksta lapsele igakuist elatusraha, kuid kuna ta seda kohustust pole täitnud, siis on ema avalduse alusel alustatud menetlus. Enamasti loodab kannatanu sel juhul, et kriminaalmenetluse mõjul hakkab laps taas elatusraha saama ning kustutatud saab tekkinud võlg. Peamine probleem lõpetamiste kontekstis on see, et kuna tekkinud võlga ei peeta kuriteoga tekitatud kahjuks, siis pole ka selle tasumine menetluse lõpetamise eelduseks.

Tabel 4. Lapse ülalpidamiskohustusega seotud lõpetatud kriminaalmenetluste andmed

Prokuratuur, kriminaalasi, võlgnevus	Lõpetamise argumendid	Kas ja kuidas tekkinud võlg tasutakse?	Määratud kohustus	Muu, hinnang
Lõuna RP 08260100280 60 000 krooni	Varem karistamata, puhtsüdamlik kahetsus	Pole infot	ÜKT 30 h	Põhistatuselt nõrk määrus
Lõuna RP 07260102932 45 663 krooni	Varem karistamata, puhtsüdamlik kahetsus	Pole infot	Rahaline 3000 kr	Põhistatuselt nõrk määrus
Lõuna RP Margit Pärn 07260103188 18 000 krooni	Varem karistamata, puhtsüdamlik kahetsus, võlgnevuse tasumine, raskendavate asjaolude puudumine, kannatanu seisukoht	Võlg on tänu kriminaalasjale menetluse käigus tasutud	Rahaline 4000 kr	Määruses toodud isiku põhjendus, et pole maksnud lohakusest. Põhistatuselt ja arusaadavuselt väga hea määrus.
Põhja RP 05237300006 Välja selgitamata	Menetluse pikk kestvus, laps on saanud täisealiseks, varem karistamata	Kannatanule teatatud, et tal on õigus nõuda võlga sisse täitemenetluses	Rahaline 3000 kr	Kriminaalmenetlus oli varem lõpetatud menetluse aluse puudumise tõttu, riigiprokuratuuri määruse alusel lõpetamine tühistati, seepeale sõlmis prokurör kokkuleppe, milles süüdistatav kohtus loobus. Siis lõpetas prokurör menetluse otstarbekusest, kannatanu esindaja kaebas edasi riigiprokuratuuri ja kohtusse, kuid lõpetamise määrus jäi jõusse.
Põhja RP Kaito Puusepp 07237300468 34 000 krooni	Isikud on sõlminud kokkuleppe võlgnevuse kustutamiseks, kahtlustatav on asunud seda täitma. Kannatanu ei soovi menetluse jätkamist	Võla tasumine omavahelisel kokkuleppel	Rahaline 1000 kr	Põhistatuselt ja arusaadavuselt hea määrus

Viru RP 07259001103 Ca 15 000 kr	Karistamata, puhtsüdamlik kahetsus, alalise töökoha puudumine, määruse ajal õppimine	Pole infot	Rahaline 1000 kr	Põhistatuselt nõrk määrus

Kuuest lõpetamise määrusest kahes on näha, et **prokurör on kannatanu huve väga oluliseks pidanud** ja on saavutatud lahendus, mille puhul võib eeldada, et see on aktsepteeritav kõikidele menetlusosalistele ning menetluse lõpetamine sellistel juhtudel näib igati mõistlik.⁵

Neljas kriminaalasjas ei olnud infot selle kohta, et prokurör oleks pöördunud enne menetluse lõpetamist kannatanu poole (seda kohustust tal ka ei ole). See tähendab, et sel juhul võis kannatanu saada kriminaalmenetluse tulemusena vaid lõpetamise määruse, kus kolmel juhul polnud mingit märget selle kohta, **mis peaks saama tekkinud elatisraha võlast** ehk kuidas muutub kannatanu olukord kriminaalmenetluse tulemusena. Ühel juhul oli lõpetamise määrukses märgitud, et kannatanul on õigus võlga sisse nõuda täitemenetluses. Kuigi kannatanu nõusolek menetluse lõpetamiseks pole vajalik, tuleks selle kuriteoliigi puhul siiski tavapärasest enam püüda arvestada kannatanu huvidega.

Hea praktika

„Kannatanu X avaldas prokuratuuris, et tema eesmärk ei ole Y karistamine, vaid elatusraha kätte saamine. Kannatanu avaldab, et on ebameeldiv iga kuu helistada ja paluda elatusraha. Kannatanu esitas prokuratuuri SEB Eesti Ühispanega väljavõtted, millest nähtub, et Y on ära tasunud elatusraha võla. Kannatanu on nõus, et käesolev kriminaalasi lõpetatakse KrMS § 202 alusel.“

07260103188, Margit Pärn, Lõuna RP

Ilmselt väheneb kannatanu usk õiguskaitse süsteemi, kui ta määrusest loeb põhjendusi, **miks pole mõistlik antud kriminaalasi edasi menetleda**, miks on kahtlustatav väärt seda, et tema suhtes süüdistust ei esitada ning samas pole märgitud midagi selle kohta, kuidas said menetluse tulemusena tagatud kannatanu huvid. Näiteid on toodud tabelis 5.

Tabel 5. Menetluse lõpetamise võimalik mõju kannatanule

Kriminaalasi	Määruse tekst	Kommentaar
08260100280	Karistamine antud juhul ei ole otstarbekas ega vajalik, kuna isikut on võimalik <i>mõjutada</i> kriminaalkaristust kohaldamata. X on andnud nõusoleku teha üldkasulikke tööd, <i>heastamaks</i> oma eksimus.	Ilmselt kannatanu ei mõista, kuidas mõjutab menetluse lõpetamine isikut teisiti käituma ning kuidas saab 60 000 kroonist võlga heastada üldkasuliku tööga.
07260102932	X-i kohtulik karistamine antud juhul ei ole otstarbekas ega vajalik, kuna isikut on võimalik <i>mõjutada</i> kriminaalkaristust kohaldamata.	Kannatanu ilmselt ei mõista, kuidas see mõjutamine toimub.

Kriminaalasi 05237300006 puhul esitas kannatanu esindaja lõpetamise määruse peale kaebuse Riigiprokuratuuri, oma kaebuses leidis ta muu hulgas, et „olukorras, kus kahtlustatav pole aastate jooksul maksnud elatisraha ning pole seda ka menetluse käigus hakanud tegema, mõjub talle rahalise kohustuse – 3000 krooni (see on *ca* kahe kuu elatusraha) – panemine kannatanu üle irvitamisena, kuigi kriminaalmenetluse raames tulnuks saavutada kannatanu õiguste rehabiliteerimine“. Kuigi nii Riigiprokuratuur kui ka kohus leidsid, et lõpetamine oli seadusega kooskõlas, väljendab antud kaebus ilmselt ka teiste sarnaste kannatanute vaateid.

Vt ka kommentaare lepitusmenetluse peatükist.

⁵ Samuti võisid ka teisi menetlusi juhtinud prokurörid kannatanu huve tähtsaks pidada ning toodud tingimustel võiski lõpetamine olla nende juhtumite puhul parim lahendus. Peatükis toodud hinnangud on antud eelkõige lähtuvalt lõpetamise määrusest ning toimiku materjalidest.

LÕPETAMINE VÄGIVALLAKURITEGUDE PUHUL

Järeldused

- Enamik vägivallakuritegudes lõpetatud menetlusi lõpetati põhjendatult.
- Juhisega vastuolus olevad lõpetamised olid perevägivalla puhul seotud menetluse lõpetamisega kuritegudes, mis olid toime pandud alaealise juuresolekul. Kuna näib, et selliseid juhtumeid on küllalt palju ning prokuröridele näib tihti kõige mõistlikum lahendus siiski menetluse lõpetamine, võiks kaaluda juhise antud punkti täpsustamist. Samuti tuleks juhises anda soovitused olukorra jaoks, kus ilmneb, et perevägivalla ohvriks on langenud alaealine, sel puhul tuleks määratleda tingimused, millal on lõpetamine võimalik. Praegusel juhul on juhise kohaselt avalik huvi olemas, kui alaealise juuresolekul kasutatakse vägivalda, kuid mitte juhul, kui ta ka ise selle ohvriks langeb.
- Vägivallakuritegude puhul, kui kuritegu ei olnud juhuslikku laadi ning isikul on kalduvus vägivaldseks käitumiseks, võiks arvestada sellega, et isik võib lõpetamisest saada julgustust ning käitumismalli süvenemisel võivad tagajärjed kannatanu jaoks olla juba hoopis raskemad. Võiks kaaluda juhise täiendamist punktiga, et avalik huvi on olemas, kui on viiteid isiku vägivaldsele käitumismustrile laiemalt.
- Nii peresiseste kui ka muude vägivallajuhtumite puhul pole alust arvata, et isiku kohtulik karistamine tema käitumist oluliselt enam mõjutaks kui menetluse lõpetamine. Samas võib kohus isiku suunata kriminaalhoolduse alla, kus on võimalik ka tema suunamine vastavatesse programmidesse, mis võiksid omada suuremat mõju isiku käitumise muutmisel tulevikus kui teised meetmed.
- Vägivallakuritegude puhul võiks võimalusel, kuigi seadus seda ei nõua, kuulata enne menetluse vastuvõtmist ära ka kannatanu arvamus ning püüda seda arvesse võtta; samuti tuleks rohkem tähelepanu pöörata põhistamisele. Ilma kannatanu arvamusest on prokuröril ilmselt küllaltki raske hinnata juhises märgitud kannatanu huvide arvestamise nõuet, samuti pole ka ilmselt kerge ainult toimiku materjalide pinnalt hinnata kannatanu huve, mis võiksid nõuda menetluse jätkamist.

Piirangud riigi peaprokuröri juhises:

KarS §-de 120-122 puhul on avalik menetlushuvi olemas, kui:

- a) perevägivalla juhtudel on kuritegu toime pandud toimuvast arusaava alaealiste juuresolekul või
- b) kuriteos kannatanu nõuab põhjendatult menetluse jätkamist või seda nõuavad kannatanu huvid.

KarS § 263 puhul on avalik menetlushuvi olemas, kui:

- a) füüsilise vägivalla ohvriks on langenud juhuslik isik, kes ei ole kuriteo toimepanemisele ise mingil viisil kaasa aidanud;
- b) § 263 punktis 3 nimetatud asjaoludega on kaasnenud eritalituste väljasõit või asutuste tegevuse pikemaajaline katkemine.

KarS § 274 puhul on avalik menetlushuvi olemas, kui füüsilist vägivalda on kasutatud riigi või kohaliku omavalitsuse ametniku suhtes.

Vägivallajuhtumid moodustavad umbes veerandi avaliku huvi puudumise tõttu lõpetamistest. Lõpetamisele minevatest menetlustest enamik on omakorda seotud peresisese vägivallaga või siis vägivallaga, mis oli toime pandud teineteist tundvate isikute vahel. Analüüsitud kriminaalasjade hulgas oli isikuid, kelle suhtes menetlus lõpetati vägivallakuriteo kahtlustuses, 68 (isikute arv kokku analüüsitud kriminaalasjades 160).

Tabel 6. Vägivallakuriteod analüüsitud kriminaalasjades (raskema järgi)

	KarS § 120	KarS § 121	KarS § 122	KarS § 263	KarS § 274
Põhja RP	1	21	1	3	0
Lõuna RP	0	8	0	3	0
Viru RP	1	7	0	4	1
Lääne RP	0	8	0	9	1

Ähvardamise kahtlustuses oli lõpetamisi kaks ning avalik menetlushuvi puudus mõlemal juhul.

Kehalise väärkohtlemise juhtumite puhul puudus samuti enamikel juhtudel avalik menetlushuvi. Kriminaalasju, mille puhul oleks tuvastatud, et **kannatanu huvides oleks menetluse jätkamine**, ei olnud.

Samas oli kolm kriminaalasja, mille puhul kuritegu oli **toime pandud alaealise juuresolekul** ja/või oli kuriteo ohvriks langenud alaealine.

Põhja RP, kriminaalasi 07230101489

Kriminaalasjas oli tegu tõsise perevägivalla juhtumiga, kus mees peksis korduvalt nii naist kui lapsi, naine palus menetluse lõpetada, kuid veendus enne avalduse esitamist, et mees pöördub narkoloogi poole; määruses selgitas prokurör, et isikute suhted on normaliseerunud ning tülid tulenevad alkoholist. Kuid määruses pole märgitud, et väärkohtlemise ohvriteks olid ka lapsed.

Põhja RP, kriminaalasi 07231702946

Isa lõi last rihmaga; laps avaldas, et on isaga leppinud ega soovi tema karistamist. Toimikust on näha, et menetlejad on palju tööd teinud selleks, et välja selgitada, kas isa vägivaldne käitumine on pidev või oli tegu juhusliku ründega. Viiteid korduvusele ei avastatud ning materjalist nähtus, et antud juhul oli lõpetamine võrreldes isa kohtu alla andmisega parem lahendus.

Viru RP, kriminaalasi 08244000077

Mees lõi naist lapse juuresolekul. Lõpetamise määruses mittevastavust juhisele ei mainita, küll aga on prokurör öelnud, et kahtlustataval ja kannatanul on kaks alaealist last, kelle kasvatamises kahtlustatav peab osalema ning eeltoodut arvestades tuleb määrata talle ka võetava kohustuse suurus. Prokurör määrab kohustuseks tasuda riigituludesse keskmisest enam kui kaks korda kõrgema summa (4000 krooni).

Lõuna RP, kriminaalasi 07260102353

Kahtlustatav lõi korduvalt rusikaga oma elukaaslast näo piirkonda ja viimase alaealist poega näo ja keha piirkonda põhjustades kannatanutele ja tema pojale füüsilist valu ning kannatanule kehavigastuse. Menetlus on läbi viidud vaid faktis, et mees lõi elukaaslast. Kuigi menetlusest on teada, et mees lõi ka elukaaslase last, siis selles osas menetlustoiminguid läbi ei viidud. Lõpetamise määruses juhisele mittevastavusele tähelepanu pööratud ei ole ning menetluse lõpetamine on põhjendatud ühe lausega: „Arvestades asjaolu, et kuriteo läbi tekitatud materiaalne kahju puudub, menetluskulud puuduvad, isikute süü ei ole suur ja kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi kuulub käesolev kriminaalasi lõpetamisele.“

Analüüsitud kriminaalasadest oli näha, et prokurörid on võrreldes varasemate aastatega **perevägivallaasjad** lõpliku menetlusotsuse valikul hoolikamad. 2007. aasta algusest on võimalik kriminaalasja kohtusse saatmise alternatiivina kasutada ka lepitusmenetlust, mille puhul ongi suur osa saanud kriminaalasadest seotud perevägivallajuhtumitega. Ka analüüsitud kriminaalasadest seas oli neid, mille puhul näis, et lepitus oleks pereprobleemide lahendamise mõttes efektiivsem lahendus kui see, et kannatanu pere-eelarvest paartuhat krooni riigile annab. Näiteks oleks võinud kaaluda lepitusmenetluse kasutamist kriminaalasadest 08230101954 (Põhja RP, peresisene asi) ja 08231500042 (Põhja RP, tuttavate vaheline asi).

Hea praktika perevägivalla puhul asjaolude ning menetlusotsuse kaalumises on Lõuna RP prokurör Raul Heido kriminaalasi 07260102815 lõpetamise määrus, kus prokurör selgitab nii konkreetset juhtumit kui ka mehe ja naise omavahelisi suhteid üldiselt ning jõuab seeläbi järeldusele, et lõpetamine on antud juhul kõige mõistlikum lahendus:

Prokurör leiab, et kannatanu ja kahtlustatava peresuhted pole korras kahtlustatava alkoholi tarvitamise pärast, mille tõttu tekivad ka tülid. Samas on kannatanu abikaasale andestanud ja nad jätkavad kooselu. Kahtlustatava kriminaalkorras karistamine ei paranda peresuhteid, pigem vastupidi. Seepärast leiab prokurör, et kahtlustatava süü antud kriminaalasjas ei ole suur, kuna kannatanu löömine oli tingitud omavahelisest tülist, mille tulemusel kannatanu sai kergeid tervisekahjustusi. Kuna tegemist on peresuhte pikaajaliste lahendamata probleemidega, milles lahendust leida saavad vaid isikud ise, siis puudub antud kriminaalasjas ka avalik huvi.

Peresisest vägivalda puudutavate kriminaalasadest hulgas oli aga ka selliseid, kus menetluse lõpetamine kannatanu seisukohast oli ilmselt halb lahendus.

Viru RP, kriminaalasi 07233001018

Tüli tekkis isiklike vaenulike suhete pinnalt, täiskasvanud mees „haaras kätega oma emast kinni ja mitmel korral lõi tema pead vastu seina ning pärast lõi rusikaga vastu vasakut kõrva, tekitades füüsilist valu.“ Kriminaalasi materjalidest nähtub, et ema kardab oma poega ning peab teda enda jaoks ohtlikuks. Lõpetamise määruses märgib prokurör, et kahtlustatav on haigestunud, puudega isik, samuti märgib ta, et kahtlustatav kahetseb oma tegu, mis aga ei tule välja toimiku materjalidest. Samuti pole midagi märgitud selle kohta, kuidas menetluse lõpetamine vägivaldse isiku puhul hoiab ära edasisi kuritegusid, pigem nähtub materjalidest, et eripreventiivne mõju edaspidiste rünnete puhul võib lõpetamise korral hoopis nõrgeneda ning kahtlustatav võib lõpetamisest saada julgustust. Kuigi KrMS § 202 puhul pole kannatanu nõusolek nõutav, tuleks analoogsete juhtumite puhul enne lõpetamist ka kannatanu seisukohad ära kuulata ning selgitada talle ka eraldi menetluse lõpetamise motiive. Antud kriminaalasi puhul oleks kannatanu avaldus menetluse lõpetamise motiveerimisel olnud suureks plussiks.

Hea praktika

Kannatanu nõusolek oli eraldi ära toodud Natalja Firsova (Viru RP) menetletud kriminaalasi 07244001060.

Avaliku korra raske rikkumise puhul oli tegu peaaegu kõikidel juhtudel vägivallakuritegudega. Analüüsitud kriminaalasi seas ei olnud selliseid, mille puhul oleks **juhtumiga kaasnenud eritalituse väljasõit või asutuse töö katkemine**.

Küll aga leidis kriminaalasi, kus **ründe ohvriks oli langenud juhuslik isik**. Põhja RP kriminaalasi 06231701545 alustati menetlus röövimise tunnustel, kuid menetluse käigus kvalifitseeriti sündmus ümber avaliku korra raskeks rikkumiseks. Analüüsi autori hinnangul võib antud juhul lõpetamist siiski pidada õigustatuks. Prokurör Katrin Kabel märgib lõpetamise määruses, et juhisest on kõrvale kaldutud ning on kirjutanud harvanähtava põhjalikkusega lahti toimunu asjaolud ning põhistanud üle keskmise põhjalikkusega ka oma motiive menetluse lõpetamiseks:

Kriminaalasi lõpetamisel KrMS § 202-ga on kõrvale kaldutud riigi peaprokuröri 12.04.2007.a. juhisest. Samas arvestab prokuröri abi, et isik oli kuriteo toimepanemise ajal alaealine, tegemist on esimese õigusrikkumisega, varem on isik karistamata nii kriminaal- kui väärteokorras. Isiku suhtes ei ole menetluses uusi kriminaalasi. Täidab koolikohustust. Ta kahetseb toimepandud kuritegu. Ta ei vaja mõjutamist kohtu poolt kriminaalkaristuse näol, et tagada tema edaspidine õiguskäitumine. Kahtlustatav ei ole oma käitumise järel mingil viisil venitanud kriminaalmenetlust.

Juhuslik isik oli kannatanuks ka Lääne RP kriminaalasi 07231702836, kus kahtlustatavad ründasid kannatanut öisel ajal baari juures. Kannatanu pidi tasuma hammaste parandamise kulu 30 000 krooni. Kriminaalasi oli selgelt näha kahtlustatavate kahetsus toime pandud teo pärast, juba enne menetluse lõpetamist olid nad asunud kannatanule ravikulud hüvitama. Lisaks määras prokurör Ülle Tamm isikutele ka suured rahalised kohustused. Kuigi antud lõpetamine ei olnud kooskõlas juhisega, võiks analoogsetel juhtudel lõpetamist võimaldada, kui ka kannatanu selleks oma nõusoleku annab. Ilmselt oleks see antud juhul ka nii olnud, kuna kannatanu kulud hüvitati kiiresti ja kohtumenetlus oleks olnud tema jaoks tarbetult koormav.

Hea praktika

Deniss Minzanovi (Viru RP) menetletud kriminaalasi 07233002204 on arvestatud menetluse lõpetamisel kriminaalhoolduse poolt ettevalmistatud kohtueelse menetluse ettekandega ning seal antud soovustega. Prokurör on välja toonud fakti, et kannatanu ja kahtlustatav on omavahel leppinud.

Võimuesindaja suhtes toimepandud vägivalda juhtumeid, kus kannatanuks oli riigi- või kohaliku omavalituse ametnik, oli analüüsitud kriminaalasi hulgas kaks.

Viru RP, kriminaalasi 07233002295

Kahtlustatav lõi konstaablit. Prokurör Kristiina Erte on harvanähtava praktikana lisanud toimikusse märke selle kohta, et juhisega vastuolus oleva lõpetamisest on teavitatud Riigiprokuratuuri.

Lääne RP, kriminaalasi 07270000900

Kahtlustatav viskas politseiametnikku sõidukis pastaka ja kiirmenetluse otsusega, prokurör saatis kriminaalasja kohtusse käskmenetluses, kohus otsustas tagastada kriminaalasi prokurörile, kuna kuriteo liiki arvestades ei saa kohtu hinnangul käskmenetlust lugeda otstarbekaks ja taotletavat karistust kuriteole vastavaks. Kohus leidis, et karistus kallaletungi eest ametikohustusi täitvale riigivõimu esindajale peab omama ka üldpreveniivset mõju, mis käskmenetluses aga puudub. Prokurör otsustas seepeale menetluse lõpetada.

LÕPETAMINE MUUDE KURITEGUDE PUHUL

Järeldused

- Menetluse lõpetamine varguste puhul antud ülevaates erilist tähelepanu väärivaks ei osutunud. Menetluse lõpetamised näisid olevat õigustatud. Ilmselt mõjutas seda ka korduva pisivarguse dekriminaliseerimine 2007. aasta märtsis, mis jättis kriminaalmenetluse alt välja hulga juhtumeid, kus tõenäoliselt lahenduseks oleks olnud menetluse lõpetamine (millega oleks kaasnenud lõpetamised isikute suhtes, kes varem sarnaseid süütegusid juba toime olid pannud, madalad kohustused olmevajaduste rahuldamiseks toime pandud kuritegude puhul jne).
- Analüüsitud kriminaalajade hulgas ei tundunud õigustatud olevat lõpetamised, mis tehti delikaatsete isikuandmete ebaseadusliku avaldamise ning väljapressimise puhul.

Kelmuse puhul on juhise kohaselt avalik menetlushuvi olemas juhul, kui tekitatud kahju ületab kehtivat palga alammäära kuus enam kui kahekordselt või kui kuritegu on toime pandud avalikkuse poole pöördudes.

Avalikkuse poole pöördudes toime pandud kelmusi ei tuvastatud. Küll aga tuvastati juhtum, kus menetlus lõpetati isiku suhtes, kelle poolt toime pandud kuriteoga tekitatud kahju oli enam kui kaks korda kõrgem kahekordsest palga alammäärast.

Põhja RP kriminaalasi 08230101092

Isikut kahtlustati kõrgema pensioni saamiseks võltsitud dokumentide esitamises, mille tulemusena maksti talle alusetult välja enam kui 40 000 krooni, mistõttu tekkiski vastuolu nimetatud kriteeriumiga. Samas viitas prokurör lõpetamise määruks kergendavatele asjaoludele, kahju hüvitamise faktile ning leidis seetõttu, et menetluse lõpetamine on õigustatud.

Väljapressimise puhul on juhise kohaselt avalik menetlushuvi alati olemas.

Viru RP kriminaalasi 08240100790

Selles kriminaalasjas oli tegu alaealiste vahelise väljapressimise juhtumiga. Määrusest ei nähtu, et kriminaalasjas oleks kahtlustatava puhul olnud erilisi asjaolusid, mis oleks avalikku menetlushuvi võinud vähendada peale selle, et tegu oli alaealistega. Samas on kriminaalmenetluse registrist on näha, et kui prokurör lõpetas menetluse otstarbekusest 22. aprillil, siis samal päeval õhtul on sama isik osalenud auto ärandamise katses, mis viitab selgelt sellele, et menetluse lõpetamise eripreventiivne mõju oli antud isikule olematu. Isik kuulati toimus üle kuu aega hiljem ning samal sügisel lõpetas sama prokurör isiku suhtes taas menetluse otstarbekusest, mainimata uues määruks seda, et samal aastal on kahtlustatava suhtes menetlus otstarbekusest juba korra lõpetatud, mis tõi kaasa vastuolu juhise punktiga 4.

Samuti leidis kaks kriminaalasja **keskkonnakuritegude** hulgas, kus juhises märgitud kahju-kriteeriumiga vastuollu mindi. Vastavalt juhisele on avalik menetlushuvi olemas juhtudel, kus tekitatud kahju ületab enam kui kahekordselt olulise kahju.

Viru RP, kriminaalasi 0794000009

Kahtlustatav pani toime ebaseadusliku metsaraide, millega põhjustas keskkonnale kahju 90 000 krooni, seega ületas tekitatud kahju enam kui kahekordselt olulise kahju määra ehk oli maksimaalse 72 000 krooni asemel 90 000 krooni. Isik hüvitas keskkonnale tekitatud kahju ning vastavalt juhise punktile 59 kohustus maksma riigitulusesse vähemalt 10% tekitatud kahjust (9000 krooni). Viru RPst saadud info kohaselt oli sellel lõpetamisel Riigiprokuratuuri heakskiit.

Põhja RP, kriminaalasi 06730000546

Kriminaalasjas kahtlustati kahte isikut ebaseaduslikus raides, millega tekitati kahju keskkonnale u 90 000 krooni ulatuses ning pinnase kahjustamises ning metsa risustamises, millega tekitati kahju u 160 000 krooni ulatuses. Lisaks oli kahtlustus ka u 17 000 krooni väärtuses metsa-materjali omastamises.

Kuigi prokurör märgib lõpetamise määruses, et „mitme kuriteoga tekitati küll olulist kahju, mis aga antud juhul oli süüteo koosseisude koosseisuliseks tunnuseks“, jääb vastuolu juhisega siiski püsima. Kuigi see toimiku materjalidest ei kajastu, oli prokuröril ilmselt antud juhul menetluse lõpetamiseks Riigiprokuratuuri heakskiit.

Alaealiste suhtes toimepandud seksuaalkuritegudes lõpetatakse menetlusi väga harva. Juhise järgi on avalik menetlushuvi neis kuritegudes alati olemas. Siiski oli analüüsitud kriminaalasjade seas üks selline, kus isikut kahtlustati **suguühenduses lapsealisesega**. Lääne RP kriminaalasjas 07251000367 oli tegu äsja täisikka jõudnud venna ning lapsealise õe vahelise suguühtega, mille tagajärjel õde rasestus ning sünnitas lapse. Kuna vastuolu juhisega on antud juhul selge, oleks tulnud lõpetamise määrust rohkem põhistada. Toimiku materjalidest nähtuvalt näis lõpetamine antud juhul olevat siiski parim võimalik menetlusotsus.

Delikaatsete isikuandmete ebaseaduslik avaldamine on harvaesinev kuriteoliik, mille puhul juhises avaliku menetlushuvi kriteeriumi osas suuniseid antud ei ole.

Lääne RP menetles kriminaalasja 07750000065, mille puhul avaldati internetiportaalis ilma isiku nõusolekuta temast tehtud aktifotosid ning ankeetandmetes avaldati lisaks isikuandmetele ka andmeid kannatanu seksuaalelu kohta. Kuna kannatanu elas väikses linnas, millele oli ka andmetes viidatud, siis tekitati sellega oluline kahju tema põhiseaduse § 17 kaitstud õigusele au ja hea nime teotamise osas, kuna kannatanu oli näo järgi piltidel ära tuntav ning tema poole pöörduti ka realselt seoses piltidel ära tundmisega.

Prokurör leidis lõpetamise määruses, et „isiku süü nimetatud kuriteo puhul ei ole suur, kuna tekitatud kahju ei ole suur, süüdlane on aru saanud oma käitumise õigusvastasusest. Arvestades seda, et isiku süü ei ole suur ja kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi, kuulub kriminaalmenetlus lõpetamisele.“ Rohkem prokurör lõpetamise tagamaid määruses ei avanud ega põhistanud. Toimiku materjalidest ei nähtunud, et kahtlustatav oleks oma käitumise õigusvastasusest aru saanud, pigem vastupidi. Toimikust ei nähtunud süüd kergendavaid asjaolusid, samas võib võimaliku raskendava asjaoluna tuua madala motiivi, milleks oli kannatanu alandamine.

Antud kriminaalasjast jäi arusaamatuks, kuidas said menetlusega tagatud kannatanu huvid. Juhul kui kannatanu sai menetluse lõppedes vaid lõpetamise määruse, mille väga napolisnalist sisu ning põhjendusi tal ilmselt oli raske mõista, siis oli ilmselt märkimisväärselt suur võimalus, et kannatanu jäi protsessis rehabiliteerimata.

Liikluskuritegude puhul on avalik menetlushuvi olemas, kui on põhjustatud isiku surm või kahtlustatav oli kuritegu toime pannes joobes. Viru RP kriminaalasjas 05244002167 oli kahtlustatav joobes peaga põhjustanud avarii, milles sai ta ise ja üks kannatanu raskelt ning üks kannatanu kergelt vigastada. Kuna isik jäi kuriteo tagajärjel liikumisvõimetuks ning kergendava asjaoluna esineb kahetsus, võib lõpetamist antud juhul pidada mõistlikuks menetlusotsuseks. Määruses puudus info selle kohta, kellele määrus saadeti, seega pole teada, kuidas toimus kannatanute ning võimalike tsiviilhagejate ehk kaebeõigusega isikute teavitamine.

1.3 Põhistamine ja muud teemad

Järeldused

- Menetluste põhistamiste tase on paranenud, eriti Põhja RPs. Kõige põhjalikumalt põhistatud määrustega paistavad silma Lääne RP prokurörid, määrusi väga hästi põhistavaid prokuröre on ka teistes ringkondades. Soovitus on, et nüüd liigutaks juhises ning seaduses toodud põhimõtete kirjeldamisest sammu võrra edasi ning püütaks määruses konkreetselt selgitada, miks just antud isiku ning sündmuse suhtes on menetluse lõpetamine kõige õigem lahendus.
- Analüüsitud kriminaalasjade põhjal näib, et kohtust tagasi prokuratuuri saadetud kriminaal-asjade lõpetamine pole hea praktika: esiteks on vähetõenäoline, et menetluse asjaolud sedavõrd palju pärast asja kohtust prokuratuuri saabumist muutuvad, et avalik menetlushuvi nendes asjades kaob ning teiseks tekitab käitumine, kus prokuratuur ei arvesta kohtumääruses tooduga, menetlusosalistes ilmselt usaldamatust kogu süsteemi vastu.
- Analüüsist nähtus ka, et prokurörid ei kontrolli piisava põhjalikkusega kahtlustatava kohta registrites olevaid andmeid (kas kohtuotsused on jõustunud, kas varem on isiku suhtes menetlusi lõpetatud, kuidas on isik oma käitumist muutnud, kui tema suhtes on menetlusi lõpetatud jne). Kuna need andmed on olulise tähtsusega, siis tuleb vastavat kontrolli tõhustada.
- Kriminaalmenetlusregistrisse kantud andmete kvaliteet on aasta-aastalt paranenud, kuid endiselt esineb seal vigu, mistõttu tuleb andmete kontrolli endiselt oluliseks pidada, seda enam, et tänu E-toimikule on prokuröri sisestatavad andmed nähtavad ka teistele menetlusosalistele.

1.3.1. Põhistatuse kõikuv tase

Nagu juba eespool mainitud, jääb paljudel juhtudel lõpetamise põhistamine tasemele, kus prokurör nendib, et isiku süü ei ole suur ning seetõttu puudub avalik menetlushuvi ja menetluse võib lõpetada. Samuti on varasemates oportuniteedi kohaldamise analüüsides leitud, et põhistamisele tuleb rohkem tähelepanu pöörata.

Samas ei peaks põhistamine tähendama seda, et määruses kirjutatakse ümber seaduses ja juhises toodut. Seda võib teha, kuid põhistamise eesmärk lõpetamise puhul peaks olema see, et kui kahtlustatav määrust loeb, siis saab ta aru, miks teda see kord veel kohtusse ei saadetud ning kannatanu saab aru, miks oli lõpetamine antud juhul parim lahendus. Väga hästi ning hästi põhistatud määrusi eristab puudulikult põhistatud määrustest enamasti esiteks see, et heades määrustes on analüüsitud menetlusotsust lähtuvalt konkreetsest isikust ning olukorrast ning seda on tehtud keeles, mis on arusaadav ka kannatanule ja kahtlustatavale.

Mõne lõpetamise määruse puhul tekkis kahtlus, et kuigi põhistamise tekstiosa oli keskmisest pikem, kordus sama stiil mitmes kriminaalasjas, mis näitab ilmselt, et prokurör on teadlik põhistamise vajalikkusest, kuid see tähendab tema jaoks senisest pikema tekstiosa kopeerimist ühest määrusest teise. Põhistamise eesmärk on ikkagi see, et määrusest peab olema aru saada, kuidas ja miks on konkreetsel juhul prokurör jõudnud arusaamale, et menetluse võiks lõpetada.

Üldistatult võib öelda, et paremini põhistatakse määrusi Lääne RPs, kõige nõrgemini Viru RPs. Viru RP puhul tuleb aga arvestada, et kuna lõpetamise määrus on eestikeelne, kuid kahtlustatav ja kannatanu räägivad tihti vaid vene keelt, siis on prokuröril ilmselt mõistlik pühendada enam aega nendega vestlemisele kui määruse tekstile, millest menetlusosalised niikuinii aru ei saa. Võrreldes 2006. a ülevaatega võib öelda, et põhistatuse tase on paranenud eelkõige Põhja RPs.

Tabel 7. Hinnang lõpetamise määruse põhistatusele

	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Väga hea	0	0	2	1
Hea	13	4	9	15
Rahuldav	29	11	16	18
Puudulik	14	20	5	3
Kokku	56	35	32	37
Head näited	06730000546, Ainar Koik 06231701545, Katrin Kabel	06259000835, Aita Ploom 07930000153, Larissa Prokopenko	07260103340, Valdo Gerassimov 07260102815, Raul Heido	07274000555, Agnes Ollema 04267001585, Svetlana Raudsepp

Hea praktika

Lõpetamise määrust kui kahtlustatavale jäävat olulist menetluskirjaliku dokumenti on lihtsa vahendiga veelgi mõjusamaks suutnud muuta Lääne RP prokurör Agnes Ollema, kes menetleb palju alaealiste kriminaalasju. Lisaks sellele, et kriminaalasjad on hästi põhistatud, laseb Agnes Ollema kahtlustataval oma käega kirjutada määruse lõppu teksti, milles kahtlustatav avaldab, et saab aru, et kohustuste täitmata jätmisel menetlus uuendatakse. Samuti on prokurör võtnud kirjaliku määrusega tutvumise kinnituse ja nõusoleku määratud kohustuse suhtes tsiviilkostjalt (nt emalt).

Vt nt kriminaalasju 07274000555 ja 07257000615.

1.3.2. Kohtust tagasi saadetud kriminaalasjad

Harva satub lõpetatavate kriminaalajade hulka ka selliseid, mille puhul on kriminaalasi algelt kohtusse saadetud, kuid kohus on keeldunud nt kokkulepet kinnitامast ja kriminaalasi tagasi prokuratuuri saatnud. Prokuratuur on seepeale aga menetluse hoopis lõpetanud. Kui 2006. aasta analüüsi puhul sattus kriminaalajade hulka üks taoline kriminaalasi (Põhja RP), siis käesolevas ülevaates oli neid kaks.

Lääne RP, kriminaalasi 07270000900

Vt kirjeldust lk 22. Kriminaalasi oli algelt kohtusse saadetud käskmenetluses, kuid kuna kohtunik leidis, et valitud menetlusliik ei sobi antud juhtumi lahendamiseks, siis saatis ta kriminaalasi prokuratuuri tagasi.

Põhja RP, kriminaalasi 06237301115

Kriminaalajas süüdistas prokurör alaealisi politseisõiduki lõhkumises. Kohus saatis kriminaalasi prokuratuuri tagasi, kuna ei nõustunud kuriteo kvalifitseerimisega avaliku korra raskeks rikkumiseks ning märkis, et toimikumaterjalidest nähtuvalt võis süüdistatavate tegevuse põhjustada politsei varasem võimulialdus. Kohus palus viimatinimetatud fakte menetluses kontrollida. Selle kohta, et prokuratuur oleks kuidagi kohtu soovitus järginud, toimus viited puudusid.

Mõlema nimetatud kriminaalasi puhul ei saatnud prokurörid kriminaalasi uuesti kohtusse ning lõpetasid menetluse avaliku menetlushuvi puudumise tõttu ära. Ilmselt võib sellistel juhtudel jääda menetlusosalistele arusaamatuks, kuhu sellistel juhtudel menetlushuvi, mis algelt on olnud piisav asja kohtusse saatmiseks, kaob.

Menetluse lõpetamine analoogsetes olukordades, nagu mainitud, võib küll sobida kahtlustatavale, kes pääseb kohtulikust karistusest, kuid samas võib kohtu märkuste arvestamata ja tähelepanuta jätmise jätta negatiivse mulje teistele menetlusega seotud isikutele, kahandada prokuratuuri mainet ning viidata nt politsei võimaliku võimulialduse uurimata jätmise puhul ametkondlikule ringkaitsele.

Kohtu märkustega nõustus osaliselt prokurör selles kriminaalajas:

Viru RP, kriminaalasi 07244001371

Prokurör oli saatnud kriminaalasi kohtusse süüdistusega varguse katses ning karistuse kandmisest kõrvalehoidmises, kohus leidis aga, et tõendamist on leidnud vaid omavoliline sissetung; karistuse kandmisest kõrvalehoidmise osas mainis kohus, et otsus millega isikult võeti sõidukijuhtimisõigus ei ole jõustunud. Seetõttu ei kinnitanud kohus kokkulepet ning soovitas varguse osas süüdistuse ümber kvalifitseerida. Prokurör uuesti kriminaalasi kohtusse ei saatnud, kuid viitas lõpetamise määruses korrektselt kohtulahendile selles osas, mis puudutab sissetungi ning kvalifitseerib kahtlustuse ümber. Samas jätab prokurör alles karistuse kandmisest kõrvalehoidmise kahtlustuse, kuigi ka veel lõpetamise määruse tegemise polnud vastav otsus jõustunud – selles kuriteofaktis oleks tulnud menetlus lõpetada KrMS § 200 alusel.

1.3.3. Andmete valesti kajastamine registris

Kuigi ülal on juba viidatud andmete ebatäpsustele registris, on järgnevalt välja toodud veel mõned vead.

Sündmuse ümberkvalifitseerimata jätmine esineb olukordades, kus prokurör otsustab kuriteo kvalifikatsiooni muuta alles lõplikku menetlusotsust tehes ning sel juhul jääb registrisse sündmusele üks kvalifikatsioon, kuid lõpetamise määrusesse teine kvalifikatsioon ehk registri ning toimiku andmed pole enam kooskõlas. Näiteks on nii juhtunud kriminaalasjades 08230101954 (Põhja RP), 07244001207 (Viru RP) ja 08260100340 (Lõuna RP).

Põhja RP kriminaalasjas 07231702946 on **lõpetamise toiming juurde lisatud liigne kuriteosündmus**, milles oli menetlus juba varem lõpetatud.

Lõuna RP kriminaalasjas 07265000236 on aga **varasem lõpetamise toiming jäetud menetlusregistrisse sisse kandmata**, mistõttu on uude lõpetamise toimingusse lisatud liigne isik.

Lääne RP kriminaalasjas 04267001585 on **menetlusregistrisse jäetud sisse kandmata määratud kohustuse summa**.

Lääne RP kriminaalasjas 08250000395 on aga menetlus täielikult lõpetatud, kuid **jäetud ühe kahtlustatavana ülekuulatud isiku suhtes menetlusotsus vastu võtmata**.

1.4. Määratud kohustused

Järeldused

- Isikutele määratud rahaliste kohustuste ning ükt keskmine määr on aasta-aastalt tõusnud, samas on vähenenud isikute arv, kellele täiendav kohustus määramata on jäetud. Üleüldine rahalise kohustuse keskmine määr oli 2008. aastal 2000 krooni ning ükt puhul 50 tundi, kõrgeimate keskmiste määradega paistis silma lääne rp.
- Kahtlustatavatele määratud kohustused olid väga suure varieeruvusega, nt ükt puhul kümnest tunnist 180 tunnini. Kui rahalise kohustuse määra osas olid ekstreemsetel juhtudel enamasti põhjendused olemas, siis ükt puhul vastavad selgitused üldjuhul puudusid. Üleüldiselt võib kohustuste määramise praktikat ka prokuratuuride vahel pidada ebaühtlaseks.
- Võrreldes varasemate aastatega on nende kriminaalasjade osakaal, kus probleemiks oli kohustuse panemata jätmine või panemine alla alammäära, vähenenud. Samas leidub selliseid kriminaalasju endiselt, mistõttu tuleks prokuratuuril antud nõude täitmist sisemiselt kontrollida.
- Endiselt on probleeme lõpetamise eelduste täitmise määratlemisega, nimelt leidis ka analüüsitud kriminaalasjade seas selliseid, mille puhul polnud aru saada, et kahtlustatav on korvanud kannatanule kuriteoga tekitatud kahju ning hüvitanud menetluskulud. Need mõlemad summad tuleb määruses välja tuua ning selgitada, kes need tasub. Juhul, kui menetluskulude tasujaks on riik, siis tuleb seda ka korralikult põhjendada, kuna seadusandja on üheselt eeldanud, et menetluskulud tasub kurjategija. Kannatanule tekitatud kahju hüvitamata jätmist ei saa aga kuidagi aktsepteerida.

1.4.1. Statistiline ülevaade

Isikutest, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetatakse, peavad 73% lisaks menetluskuludele ja kahju hüvitamisele (kui need on olemas) maksma summa riigituludesse. Isikuid, kes peavad tegema üldkasulikku tööd, on 2008. aasta andmete kohaselt 22% ning isikuid, kellele nimetatud kohustusi pole pandud, on 5%. Seega iga kahekümnes isik, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetatakse, ei pea tasuma summat riigituludesse ega tegema üldkasulikku tööd.

Kohustuseta isikute arvu osakaal on ringkonnaprokuratuuriti sarnane (5% lähedal) ning nagu näha tabelist 8 pole suuri muutusi kahe aasta jooksul toimunud. Kokkuvõttes on tänu Põhja RPlle nende isikute arv, kellele kohustust ei pandud, mõnevõrra vähenenud, mis on ilmselt omakorda seotud väheväärtusliku asja korduva varguse dekriminaliseerimisega eelnenud perioodil.

Tabel 8. Isikute arv, kellele ei määratud rahalist ega ÜKT kohustust

	2007	2008
Kokku	215	184
Põhja RP	123	92
Viru RP	27	29
Lõuna RP	34	36
Lääne RP	31	25

Keskmine⁶ rahalise kohustuse määr oli 2008. aastal 2000 krooni, võrreldes varasemate aastatega tõusis see 500 krooni võrra. Rahalise kohustuse keskmine määr tõusis 2008. aastal kõikides ringkondades, suurim tõus oli Lääne RPs, kus keskmine määr on nüüd kõrgeim Eestis – 2500 krooni. Määr oli madalaim Viru RPs – 1500 krooni.

Tabel 9. Keskmise rahalise kohustuse määr kroonides

	2006	2007	2008
Kokku	1500	1500	2000
Põhja RP	1000	1500	2000
Viru RP	1500	1000	1500
Lõuna RP	1500	1500	2000
Lääne RP	1500	1500	2500

Keskmine üldkasuliku töö (ÜKT) kohustuse määr oli 2008. aastal 50 tundi, mis on võrreldes varasemate aastatega kasvanud. ÜKT keskmine määr tõusis 2008. aastal kolmes ringkonnas ning jäi samaks Lõuna RPs. 2008. aastal oli madalaim keskmine määratud ÜKT pikkus Põhja RP kriminaalasjades (40 tundi) ning kõrgeim (60 tundi) Viru ja Lääne RP kriminaalasjades.

Tabel 10. Keskmise üldkasuliku töö määr tundides

	2006	2007	2008
Kokku	40	35	50
Põhja RP	40	30	40
Viru RP	35	40	60
Lõuna RP	40	50	50
Lääne RP	40	40	60

Analüüsiperioodil lõpetati menetlus ringkonnaprokuratuurides avaliku huvi puudumise tõttu 1790 isiku suhtes, neist 48% olid kahtlustatavad Põhja RP kriminaalasjades, 19% Viru RP kriminaalasjades, 16% Lõuna RP kriminaalasjades ning 17% Lääne RP kriminaalasjades.

Sellel perioodil määrati proportsionaalselt teistest enam rahalisi kohustusi Viru ja Põhja RP prokuröride poolt (vastavalt 82 ja 81% kohustustest). ÜKTd määrasid suhteliselt enam jällegi Lääne ja Lõuna RP prokurörid. Lääne RPs määrati igale neljandale isikule kohustus teha ÜKTd.

Tabel 11. Isikud, kelle suhtes menetlus lõpetati avaliku huvi puudumisel ning määratud kohustuse liik

Isikuid kokku (N)	Põhja RP		Viru RP		Lõuna RP		Lääne RP	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Rahaline kohustus	702	81,0	283	81,8	203	72,8	204	68,5
ÜKT	120	13,8	48	13,9	62	22,2	80	26,8
Kohustuseta	45	5,2	15	4,3	14	5,0	14	4,7

Rahalisi kohustusi määrasid prokurörid sel perioodil kokku 4,3 miljoni krooni eest⁷ (vt tabel 12).

Tabel 12. Kohustuste summaarsed määrad

	Kokku	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Määratud rahaline kohustus kokku	4 341 650	2 272 728	431 876	1 088 682	548 364
Määratud ÜKT tunnid kokku	14 536	4 431	2 807	3 005	4 293

⁶ Nii keskmised rahasummad kui ka ÜKT määrad on siin ja edaspidi arvatud mediaankeskmise järgi.

⁷ See summa ei sisalda kahtlustatava poolt riigile hüvitatud menetluskulusid ning kannatanule hüvitatud kahjusid.

Rahaliste kohustuste suurus on väga kõikumine, kuna seda mõjutavad suuresti kriminaalasjad, milles menetlusi lõpetatakse. Suure rahalise kohustuse toovad tihti kaasa juhtumid, kus menetlus lõpetatakse nt keskkonna kahjustamise või maksudega seotud kuritegudes.

Tabel 13. Rahaliste kohustuste maksimaalsed määrad ning kuriteoliik

Prokuratuur	Kohustus	Kuriteoliik
Põhja RP	165 370 kr	Maksude väärarvutus
Viru RP	9 000 kr	Puude ja põõsaste ebaseaduslik raie
Lõuna RP	500 000 kr	Maksude väärarvutus
Lääne RP	10 000 kr	Avaliku korra raske rikkumine

Perioodi jooksul määrati kahtlustatavatele ÜKT kohustust kokku 14 536 tundi. Kõige kõrgemad määrad olid perioodi jooksul varguste puhul (180 töötundi Viru ja Lääne RP kriminaalasjades).

Tabel 14. Üldkasuliku töö maksimaalsed määrad ning kuriteoliik

Prokuratuur	Kohustus	Kuriteoliik
Põhja RP	160 h	Maksude väärarvutus
Viru RP	180 h	Vargus
Lõuna RP	140 h	Omavoliline sissetung
Lääne RP	180 h	Vargus

Järgnevalt on toodud välja erinevused määratud keskmistes kohustustes vastavalt prokuratuurile ning kuriteoliigile. Tabelis 15 on välja toodud keskmised rahalise kohustuse määrad ning tabelis 16 ÜKT määrad.

Kuriteoliikidest on toodud välja need, mille puhul menetluse lõpetamist avaliku menetlushuvi puudumise tõttu kõige enam kasutati.

Tabel 15. Keskmise rahaline kohustus vastavalt prokuratuurile ning kuriteoliigile

	Kokku	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Kehaline väärkohtlemine	1 500	1 500	1 000	1 500	2 000
Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine	1 000	1 000	1 000	1 000	2 000
Vargus	1 500	1 500	1 500	2 000	1 500
Omastamine	2 000	2 000	1 500	1 000	1 500
Kelmus	2 500	2 500	1 000	2 750	1 000
Asja omavoliline kasutamine	1 500	1 500	1 500	1 000	1 500
Avaliku korra raske rikkumine	2 000	2 500	1 000	1 500	3 000
Omavoliline sissetung	1 500	1 500	1 000	1 000	2 250
Valeandmete esitamine	2 000	2 200	1 500	3 000	2 250
Võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamine	5 000	5 000	-	2 250	2 500
Tähtsa isikliku dokumendi kuritarvitamine	1 500	1 500	1 000	1 000	1 750

Põhja Ringkonnaprokuratuur

Kõige lähedasemad näitajad üldisele keskmisele olid rahalise kohustuse puhul Põhja RPs, mille andmed ka kõige enam keskmist mõjutasid. Üheteistkümnest toodud kuriteoliigist üheksal juhul ühtis Põhja RP keskmine näitaja üldise keskmisega ning kahel juhul ületas seda (valeandmete esitamise ning avaliku korra raske rikkumise puhul).

Samas oli keskmine määratud ÜKT tundide arv Põhja RPs enam kui pooltel juhtudel üldisest keskmisest madalam, varguste puhul oli vahe kahekordne: kui üldine keskmine oli 50 tundi, siis Põhja RPs määrati varguste puhul isikule keskmiselt 25 tundi ÜKTd.

Viru Ringkonnaprokuratuur

Viru RP näitajad olid üldjuhul keskmisest rahalisest kohustusest madalamad, keskmisele vastas rahaline kohustus Viru RPs kolme kuriteoliigi puhul, keskmisest madalam oli kohustus seitsme kuriteoliigi puhul, kõige suuremad vahed keskmisega olid avaliku korra raske rikkumise ning kelmuse puhul (-1500 kr).

ÜKT puhul ületas Viru RP prokuröride poolt määratud keskmine tundide arv üldist keskmist kuue kuriteoliigi puhul, oli võrdne kahel juhul ning jäi keskmisele alla ühel juhul, suurim vahe üldise keskmisega oli varguse puhul.

Lõuna Ringkonnaprokuratuur

Lõuna RP keskmistest rahalistest näitajatest olid üldise keskmisega samal tasemel kahe kuriteoliigi näitajad, kolme kuriteoliigi näitajad ületasid keskmist ning kuue puhul jäid näitajad keskmisele alla.

Lõuna RP puhul oli suurim erinevus üldisest keskmisest määratud ÜKT määrast omavolilise sissetungi puhul, kus üldine keskmine oli 50 tundi, Lõuna RP keskmine aga 20 tundi, seega oli vahe enam kui kahekordne. Nagu ka rahaliste kohustuste puhul olid Lõuna RP keskmised näitajad ÜKT puhul vaadeldud perioodil pigem keskmisest madalamad kui kõrgemad.

Lääne Ringkonnaprokuratuur

Lääne RP puhul oli enim üldist keskmist ületavaid rahalise kohustuse näitajaid, üheteistkümnest kuriteoliigist kuue puhul ületas Lääne RP keskmine summa üldist keskmist, samas ei olnud erinevused väga suured. Kahe kuriteoliigi puhul olid keskmised võrdsed ning kolme puhul jäi Lääne RP prokuröride poolt määratud keskmine summa üldisele keskmisele alla.

ÜKT osas ületas Lääne RP prokuröride poolt määratud ÜKT keskmine määr üldist keskmist neljal korral, oli keskmisega võrdne kahel korral ning jäi keskmisele alla ühel korral.

Tabel 16. Keskmine ÜKT kohustus vastavalt prokuratuurile ning kuriteoliigile

	Kokku	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Kehaline väärkohtlemine	50	40	50	40	50
Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine	30	-	-	30	-
Vargus	50	25	80	30	50
Omastamine	50	50	50	50	100
Kelmus	40	40	60	-	-
Asja omavoliline kasutamine	48	50	70	45	45
Avaliku korra raske rikkumine	48	40	34	55	50
Omavoliline sissetung	50	40	65	20	60
Valeandmete esitamine	40	40	-	40	-
Võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamine	50	-	-	50	-
Tähtsa isikliku dokumendi kuritarvitamine	30	20	40	20	40

Järgnevad andmed on kogutud analüüsitud kriminaalasjade põhjal.

1.4.2. Määratud rahalised kohustused

Juhise p 12:

Rahalise kohustuse suuruse otsustamisel lähtutakse samadest kriteeriumitest rahalise karistusega (süü suurus; sissetulek; varaline seis). Rahalise kohutuse alammäär on täisealise isiku puhul kuriteo toimepanemise ajal kehtinud palga alammäär (alates 07.10.2008, nr RP-1-4/08/3. Varem kui 7.10.2008 tehtud lõpetamise puhul oli juhise järgi kohustuse alammääraks 1000 krooni, see määr ongi analüüsis aluseks võetud.

Sellest väiksemat kohustust määratakse erandlikel asjaoludel, mida tuleb määruses põhjendada.

Käesoleva analüüsi raames pole võimalik üheselt hinnata, kas prokuröride poolt isikutele pandud kohustused on sobiva suurusega. Kohustuse suuruse otsustab prokurör ikkagi siseveendumuse järgi, olles kahtlustatavaga kohtunud ning temaga vestelnud. Samas oli nii eelnevast statistika osast kui ka analüüsitud kriminaalasjadest näha, et menetluspraktika ei ole ühtne ning võib oletada, et määratav kohustus sama teo puhul samale isikule oleks prokuratuuride lõikes erinev.

Analüüsitud kriminaalasjades määrati rahaline kohustus kindla summa riigi tuludesse maksmiseks 105 isikule, nendest **19 isiku puhul jäi määratud kohustus alla kehtestatud alammäära** (alla 1000 krooni) ning neist omakorda 8 puhul puudusid juhises nõutud põhjendused selle kohta, miks määrati alammäärast väiksem kohustus.

Tabel 17. Rahalised kohustused (alla alammäära, põhjendusteta)

	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Määratud rahalised kohustused	41	20	22	22
sh alla alammäära	7	5	7	0
sh põhjendusteta	4	2	3	0
Alla alammäära kohustusega, põhjendusteta kriminaalasjad	08237600006 07231501226 08230104901 06237601133	07244000368 07259001358	06284000462 08284000058 07260103691	-

Tabelis on hinnatud põhjendusteta alla alammäära kohustuse panemist, lähtudes lõpetamise määrustest. Mitmel juhul oli toimikust aru saada, miks oli määratud kohustus alla alammäära. Näiteks Lõuna RP kriminaalasja 07260103691 toimiku materjalidest on näha, et tegu on majanduslikes raskustes õpilasega. Ilmselt just seetõttu määras prokurör kohustuseks 500 krooni (kriminaalhooldaja leidis, et seda isikut võiks paremini mõjutada ÜKTga – miks prokurör seda arvamust arvesse ei võtnud olukorras, kus isiku rahalised võimalused olid piiratud, pole teada).

Oli aga siiski ka selliseid kriminaalasju, kus prokurör oli püüdnud **põhjendada alammäärast madalama kohustuse panemist:**

Lõuna RP, kriminaalasi 07260103492

Selles kriminaalasjas määras prokurör rahalise kohustuse summas 309 krooni ning põhjendas seda sellega, et minimaalne rahaline kohustus on piisav, kuna kahtlustatav õpib ja töötab ning pidi tasuma kaitsjatasu (900 kr). Jääb arusaamatuks, miks on vajalik alla alammäära kohustuse panemine isikule, kes õpib ja töötab.

Lõuna RP, kriminaalasi 06260100527

Selles kriminaalasjas oli menetlus juba korra otstarbekusest lõpetatud ning isikule oli määratud rahaline kohustus summas 500 krooni. Kuna isik ei olnud kohustust aasta jooksul täitnud, uuendas prokurör menetluse ning lõpuks lõpetas selle uuesti, tõstes rahalise kohustuse 700 kroonini ning põhjendades seda isiku raske majandusliku olukorraga.

Eelmisele näitele sarnane juhtum oli ka Põhja RP kriminaalasjas 07730000426, kus prokurör oli täitmata kohustuse peale uuendanud menetluse ning tõstis seejärel kohustuse summat 500 krooni võrra 2500 kroonini.

Lisaks sellele, et prokurörid ise pärast uuendamist kohustuse määra tõstavad, sunnib seda mõnikord tegema ka **prokuratuuri sisemine kontroll.**

Põhja RP, kriminaalasi 06237300883

Prokurör tegi lõpetamise määruse, määrates rahalise kohustuse summas 800 krooni, seepeale tühistas vanemprokurör Kristel Eliste määruse ning selgitas seda nii: „kriminaalmenetluse lõpetamise määrus tasumisele kuuluva rahalise kohustuse osas on motiveerimata, samas on otsus ka sisuliselt põhjendamatu, kuna kriminaalasjas puuduvad erandlikud asjaolud, mis tingiks kohustuse määramise alla 1000 krooni. Eeltoodust tulenevalt kuulub prokuröri abi 28.11.2007.a kriminaalmenetluse lõpetamise määrus kui põhjendamatu tühistamisele.“ Asja menetlev prokurör koostas uue lõpetamise määruse, määrates uueks kohustuseks 2000 krooni.

Täitmata kohustuse järel prokurörid enamasti uuendavad menetluse ning lõpetavad menetluse uuesti varasema kohustuse summaga; üksikutel juhtudel, nagu eespool nimetatud, tõstavad kohustuse määra. Kuid on ka juhtumeid, kus **isik kohustuse täitmisest vabastatakse.**

Põhja RP, kriminaalasi 07730000426

Prokurör oli alaealisele määranud avaliku korra raske rikkumise eest rahalise kohustuse 5000 krooni. Kuna isik tähtajaks kohustust ei täitnud, uuendas prokurör menetluse, kuid pikendas siis kohustuse täitmise tähtaega. Kahtlustatav ei maksnud raha ka uueks kuupäevaks ja taotles tähtaja edasi lükkamist, prokurör vastas, et see pole võimalik, sest seadus seda ette ei näe. Ta kohtus kahtlustatava ja tema emaga ning leidis, et kuna isik on teinud juhtunust vajalikud järeldused, siis saab rahalise kohustuse täitmise nõudest loobuda. Prokuröri koostatud määrus oli hästi põhjendatud ja rahalisest nõudest loobumine näis mõistlik; samas oleks võinud madalama kohustuse määrata kohe menetlust lõpetades.

Suurimad rahalised kohustused analüüsitud kriminaalasjades ulatusid 500 000 (Lõuna RP), 3 X 10 000 (Lõuna RP), 15 000 (Põhja RP), 9 000 (Viru RP) ning 7 000 (Lääne RP) kroonini.

Kohati leidis kohustuste määrade selgitustena põhjendusi, mis olid ootamatud. Näiteks määras Lõuna RP prokurör kriminaalasjas 07282000153 isikule varguse kahtlustuses kohustuseks maksta riigituludesse 2 000 krooni, mis on kõrgem üldisest keskmisest määrast ning võrdne Lõuna RP keskmisega antud kuriteoliigi puhul. Samas kirjutab prokurör lõpetamise määruuses, et rahasumma määramisel on arvestatud sellega, et isik on pensionär – jääb arusaamatuks, kas antud juhul kergitas pensionäriks olek kohustuse määra või vastupidi säästis isiku veelgi suuremast kohustusest.

Hea praktika

Positiivne praktika kohustuse suuruse määramisel ilmnes mõnest Lääne RP kriminaalasjast (vt nt Agnes Ollema kriminaalasi 07257000602), kus prokurör määras kohustuse vastavalt summale, mis kahtlustatav oleks kohtus pidanud süüdimõistmise korral tasuma sundrahana. Selline praktika on ilmselt menetlusosalistele mõistetav ning ei tekita kahtlust, et prokurör on kohustuse määranud kaalutlematult.

1.4.3. ÜKT määramine

Juhise p 11:

Vastavalt juhise p 10 määratakse ÜKT-d juhtudel, kui:

- rahalise kohustuse täitmine oleks süüdlase jaoks raskendatud (väike sissetulek või sissetuleku puudumine; teiste rahaliste kohustuste olemasolu) või
- rahalise kohustuse täitmine mõjutaks liigselt süüdlase lähedasi (väike sissetulek ja ülalpeetavate olemasolu) või
- rahaline kohustus sisuliselt ei mõjutaks süüdlast (majanduslik olukord võimaldab ka suurte summade probleemideta maksmist).

ÜKT kohustuse panemisel selgitatakse koostöös kriminaalhooldajaga (ilma kohtueelset ettekannet tellimata) välja, kas isik oma isikuomaduste poolest sobib ÜKT tegemiseks ja kas sobivat ÜKT-d on võimalik antud piirkonnas läbi viia.

Kuigi antud analüüsis kriminaalhooldaja ja prokuröri suhtlusele erilist tähelepanu ei pööratud, ei ole alust kahelda, et prokurörid kriminaalhooldajaga koostööd ei teeks ning määraks isikuid ÜKTle ilma kriminaalhooldaja nõusolekuta, pigem esines selliseid juhtumeid, kus kriminaalhooldaja leidis, et isikule oleks ÜKT parim lahendus, kuid prokurör otsustas ÜKTd mitte määrata (nt Lõuna RP kriminaalasi 07260103691). Teiste kriminaalasjade seas paistsid aga toimikmaterjalide põhjal erilisel silma Agnes Ollema alaealiste kriminaalasjad, kus toimikusse olid lisatud ka meilivestlused kriminaalhooldajaga, samuti olid nii A. Ollema kui ka teiste Lääne RP prokuröride kriminaalasia materjalidele lisatud kriminaalhoolduselt saadud ülevaated ÜKT läbimise kohta (neid oli ka teiste prokuratuuride kriminaalasjade materjalide hulgas). Seega võib üldist pilti ÜKT määramise ning järelevalve osas pidada positiivseks.

Kuigi seda eraldi välja ei toodud, oli toimiku materjalidest aru saada, et paljudel juhtudel oli ÜKT määramise aluseks rahalise kohustuse täitmise raskendus. Juhtumeid, kus rahaline kohustus oleks liigselt mõjutanud süüdlase lähedasi, ei tuvastatud. Põhja RP kriminaalasjas 06730000546 määras prokurör O. Kruudale ÜKT ilmselt seetõttu, et pidas rahalist karistust vähemõjusaks.

Tabel 18. ÜKT määramine

	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Isikute arv	11	8	7	10
Max tunnid	100	120	130	60
Min tunnid	10	10	20	30
ÜKT määramine põhjendamata		07233002086 07233000992		07267002317
Hästi põhjendatud ÜKT määramine			07260101643, Anu Vilt	

ÜKT puhul oli üllatav määratud tundide arvu suur varieeruvus. Kui rahalise kohustuse puhul on arusaadav, et prokurör püüab arvestada kohustuse määramisel lisaks kuriteo raskusele ka isiku majandusliku olukorraga, siis ÜKT puhul on sellist vahet tunduvalt raskem teha. Järgnevalt on pööratud tähelepanu kriminaalasjadele, kus isik pole ÜKTd suutnud tähtjaks sooritada.

Lõuna RP, kriminaalasi 07278001783

Analüüsitud kriminaalasjadest pikim ÜKT kohustus – 130 tundi ehk neli ja pool töönädalat. Tegu oli kakluse viinud isikliku tüliga (KarS § 121); kannatanu kinnitas, et tal pole kahtlustatava suhtes pretensioone ja hüvitatud on ka moraalne kahju. Ka prokurör leidis, et kannatanul oli roll tüli tekkimisel. Ülejäänud kahe vägivallajuhtumi puhul, kus Lõuna RP prokurör määras ÜKT, oli tundide arv vastavalt 25 ja 30. Sellele, et kõnealusel juhul võis kohustuse määr olla liiga kõrge, viitab ka see, et menetlus uuendati, sest kahtlustatav oli määratud tähtjaks suutnud ära teha 40 tundi ÜKTd, mis vastab Lõuna RP praktikas keskmisele määrale kehalise väärkohtlemise puhul.

Viru RP, kriminaalasi 07244001158

Siingi määras prokurör isikule väga pika ÜKT (120 h varguse eest). Kui isik oli määratud kohustusest täitnud kaks kolmandiku (80h), tegi ta prokuratuurile avalduse, milles taotles ülejäänud osa asendamist rahalise kohustusega. Prokurör Liina Pikma käitus vastutulelikult ja asendas 40 h ÜKTd 2700 kroonise kohustusega. Kuigi keskmiste ÜKT määrade järgi varguste puhul oleks võinud määrata isikule juba alguses väiksema kohustuse, tuleb igal juhul lugeda seda positiivseks praktikaks, et prokurör on valmis kahtlustatavale sel viisil vastu tulema.

Lääne RP, kriminaalasi 07267001157

Prokurör määras isikule kohustuse teha ÜKTd 40 tunni ulatuses. Kuna isik on kohustuse tähtajaks täitmata jätnud, uuendas prokurör menetluse ning vabastas uue määrusega isiku ÜKT sooritamise eest. Samas märkis prokurör, et kuna isik ei ole majandusliku surutise tingimustes olnud suuteline töökohta leidma, siis pole õige panna talle rahalist kohustust. Kuid määruuses pole kuidagi põhjendatud, miks kahtlustatav töötü ei suutnud ära teha ÜKTd ja miks prokurör ÜKT nõudest lõpuks loobus. Samuti jättis prokurör selles kriminaalasjas riigi kanda kriminaalmenetluse kulud. Kriminaalasi materjalidest ei nähtunud, miks oli vaja isik ÜKT kohustusest vabastada.

Viru RP, kriminaalasi 07244002099

ÜKT määramise ajendiks oli ilmselt eelkõige kahtlustatava enda avaldus.

1.4.4. Kohustuse määramata jätmise põhjendus

Juhis p 9:

Menetluse lõpetamine ilma ühegi lisakohustuse panemiseta on võimalik erandlikel asjaoludel, mida tuleb määruuses põhjendada..

Analüüsitud kriminaalasjade hulgas jäeti kohustus määramata 17 isikule: Põhja RP 4 isikut, Viru RP 7 isikut, Lõuna RP ning Lääne RP mõlemad 3 isikut.

Põhja RP kõik neli isikut olid kahtlustatavad samas kriminaalasjas (06231601028), kaks isikut olid selle kriminaalasjaga seoses ka vahi all viibinud ning prokurör arvutas nende puhul vahi all viibitud päevade eest päevamääradele vastava summa nii menetluskulude kui ka rahalise kohustuse katteks. Seega oleks neil isikutel justkui kohustus olnud määratud, kuid selle kattis nõ virtuaalne raha. Toimiku materjalidest nähtuvalt oli tegu ilmselt nii prokuröri kui ka teiste menetlusosaliste jaoks keeruka kriminaalasjaga ning antud juhul näis arusaadav prokuröri soov kahtlustatavaid täiendavatest kohustustest säästa.

Lõuna RP kohustusteta isikutest üks (kriminaalasjas 07286000038), kelle näol oli tegu eaka inimesega, pidi maksuma ekspertiisikulu üle 4000 krooni, mistõttu võis prokuröri põhjendust pidada piisavaks; samuti oli põhjendatud menetluse lõpetamine ilma kohustust määramata kriminaalasjas 07260103340, kus kahtlustatav oli invaliid. Puudulikuks tuleb lugeda kohustuse panemata jätmise kriminaalasjas 08260100340 kus põhjenduseks oli, et „isik õpib hetkel“. Õppimine iseenesest ei tohiks olla tegur, mis takistab isikul tasuda minimaalse võimaliku kohustuse või teha ÜKTd.

Lääne RP kriminaalasjas 07270000335 pole kohustuse panemata jätmist põhjendatud kahe isiku puhul, küll aga tuli neil tasuda suured summad menetluskuludena ning kahjude korvamiseks (lõpetamisel oli ka Riigiprokuratuuri heakskiit). Kriminaalasjas 04267001585 võib kohustuse panemata jätmise üldise hea põhjustatuse kontekstis õigustatuks lugeda, mõjukaim argument oli antud juhul lapsehoolduspuhkusel viibimine.

Viru RP kriminaalasjades jäeti kohustus määramata seitsmele isikule, nendest nelja puhul puudusid määruses vastavad põhjendused (08930000063, 08240100386, 06244002369, 07244002304), ühe puhul leidis prokurör, et isik kannatas kuriteo tagajärgede tulemusena väga palju (liiklusõnnetus, 05244002167), ühe puhul, et ekspertiisikulu hüvitamine on piisavalt suur kohustus (06244002138) ning ühe puhul tõi välja kahtlustatava invaliidsuse (07233001018).

1.4.5. Kohustuse täitmise tähtaeg

Juhise p 13:

Kohustuse täitmise tähtaeg on soovitatav määrata lühem kui 6 kuud, mis annab vajadusel võimaluse kontrollitud ja põhjendatud asjaoludel määrusega pikendada KrMS § 427¹ alusel kohustuse täitmise tähtaega. Pikendatud kohustuse täitmise tähtaeg ei tohi ületada 6 kuud.

Kohustuste täitmise tähtaegade osas probleeme ei olnud, kõik tähtajad mahtusid kuue kuu sisse. Samuti võib prokuratuuri praktikat tähtaja pikendamise osas lugeda enamjaolt mõistlikuks, kuigi leidis ka kriminaalasju, kus näis, et prokurör on menetluse lõpetamisest enam huvitatud kui kahtlustatav, kohaldades isiku suhtes, kes pole tähtajaks kohustust täitnud, sundtoomist ning tagaotsitavaks kuulutamist. Hea praktika, mis tagab menetlusökonoomika seisukohalt selle, et prokurör ei pea pärast lõpetamise määruse koostamist enam kriminaalasjaga tegelema, on see, kui isik tasub kohustused kohe.

1.4.6. Tekitatud kahju hüvitamine

Juhise p 7:

Kuriteoga tekitatud hüvitamata kahjude ja tasumata menetluskulude puhul pannakse süüdlasele alati kohustus need heastada. Kui kahjude hüvitamine ei ole 6 kuu jooksul reaalne, siis menetlust ei lõpetata.

Kui eelmistes analüüsid on välja toodud seda, et kuriteoga tekitatud kahju kohta puuduvad andmed, siis olukord selles osas on tunduvalt paranenud. Kahju on enamasti kajastatud lõpetamise määruses ning on selgitatud, kuidas toimub/on toimunud selle hüvitamine.

Enamikus analüüsitud kriminaalasjadest ei olnud sellist kahju, mille hüvitamist oleks võinud kahtlustatavalt nõuda. Kriminaalasjade hulgas, kus kahju oli olemas, olid samas enamik sellised, kus kahju oli juba kannatanule hüvitatud või pani prokurör kohustuse kahju hüvitada.

Kõikides ringkondades leidis siiski ka kriminaalasju, mille puhul ei saanud ka toimiku materjalide pinnalt kindel olla, kas kannatanule on kahjud hüvitatud. Siinkohal on välja toodud kriminaalasjad, kus kriminaalasja materjalides (nt kannatanu ülekuulamise protokollis, kohtueelse menetluse kokkuvõttes) on märgitud ära tekitatud kahjud, kuid lõpetamise määruses puudub info selle kohta, kes kahjud kannab.⁸ Seega on võimalik, et nende kriminaalasjade osas on lõpetamisel mindud vastuollu juhise punktiga 7.

Tabel 19. Kriminaalasjad, kus kahjude hüvitamise küsimust ei lahendatud

Prokuratuur	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Kriminaalasi	07237600653 07230200012	06233002623 05244002167	07260103025	07267002317

⁸ Käesolevas osas pole kajastatud kriminaalasju, kus kuriteoks oli lapse ülalpidamise kohustuse täitmata jätmine.

Lääne RP, kriminaalasi 07267002317

Kriminaalasja materjalidest on näha, et kuriteoga on tekitatud kahju, samuti märgib prokurör lõpetamise määrukses korrektselt, et lõpetada saab menetluse juhul, kui kahju hüvitatakse, samas pole määrukses konkreetse kuriteoga tekitatud kahjude hüvitamist kajastatud.

Viru RP, kriminaalasi 05244002167

Kriminaalasjas sai isik enda poolt toime pandud liikluskuriteos raskelt vigastada, võib arvata, et see on ka põhjus, miks prokurör võis soovida mitte panna isikule kohustust kahjude kandmiseks.

1.4.7. Menetluskulude hüvitamine

Menetluskulude nagu ka kahjude hüvitamine on menetluse lõpetamise eelduseks. Analüüsi käigus avastati kõikides ringkondades (teiste hulgas jäi positiivselt silma vaid Lõuna RP) kriminaalasju, kus:

- menetluskulud olid küll olemas (nt toodud välja kohtueelse menetluse kokkuvõttes), kuid määrukses polnud märget selle kohta, kes need kannab;
- puudus igasugune info menetluskulude kohta;
- prokurör jättis menetluskulude tasumise kohustuse riigile.

Tabel 20. Menetluskulude tasumine kriminaalasjades

	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Menetluskulud olemas, pole selge, kes tasub	07231802497 07231701711 05231702011	07259001556 07259001516 05244002167	07260104108	04267001585
Riik tasub menetluskulud, põhjus välja toomata	07231605541	08240100790 07233001018 05244002167		07267000651 07267001157
Riik tasub menetluskulud põhjendatult				07267001959, Anne Sillaots

Selliseid kriminaalasju, kus menetluskulude küsimus jäi lahendamata, oli kokku kaheksa (see tähendab, et sisuliselt jäid kulud riigi kanda), seega oli enamik kriminaalasju siiski sellised, kus menetluskulusid ei tekkinud või pani prokurör kahtlustatavale kohustuse kulud tasuda.

Kriminaalasju, kus prokurör jättis menetluskulude tasumise kohustuse riigile (tegi vastava märke lõpetamise määrukses), oli seitse, kuid vaid ühel juhul neist oli prokurör vastavat vajadust ka veenvalt põhjendanud. Ülejäänud kuue kriminaalasja puhul võis aga vaid toimiku materjalide põhjal oletada, miks prokurör kulude kandmise riigile jättis. Kriminaalasjas 07231605541 võis olla põhjuseks pere raske majanduslik olukord, kriminaalasjas 07233001018 kahtlustatava puue ning kriminaalasjas 05244002167 fakt, et isik kannatas kuriteo tagajärjel palju.

Seega on võrreldes 2006. aasta analüüsis toodud andmetega toimunud oluline edasimineku menetluskuludele tähelepanu pööramise osas. 2006. aastal olid menetluskulud toimikus välja toodud igal viiendal juhul, praegu võib aga öelda, et vaid üksikutel juhtudel on need jäänud välja toomata.

2. Lõpetamine karistuse ebaotstarbekuse tõttu (KrMS § 203)

Järeldused

- Kui 2006. aasta analüüsis (p. 2.1.4) leiti, et „KrMS § 203 alusel lõpetati kriminaalasju ka siis, kui selleks polnud piisavalt alust“ ning „Jäi mulje, et § 203 alusel lõpetamist on kohati võetud lihtsa lõpetamise alusena“, siis käesoleva analüüsi põhjal sellist järeldust enam teha ei saa, mis viitab prokuröride töö kvaliteedi paranemisele. Mingil määral võib seda ka selgitada muutustega kuritegude struktuuris, mille puhul lõpetamist on kasutatud. Näiteks on vähenenud lõpetamisele läinud varguste osakaal, samas on tõusnud kannatanuta kuriteoliikide, nagu karistuse kandmisest kõrvalehoidmine ning korduv joores juhtimine, osakaal.
- Peamine tuvastatud nõrkus lõpetamise määrustes puudutas lõpetamise eripreventiivset mõju. Nagu ka avaliku menetlushuvi puudumise tõttu lõpetamiste puhul, tuleks sellele enam tähelepanu pöörata. Loomulikult mängib hindamisel suurt rolli prokuröri veendumus, kuid igal juhul tuleks piiripealsete juhtumite puhul määrukses lõpetamise põhistamisele suuremat rõhku panna.

2.1. Statistika

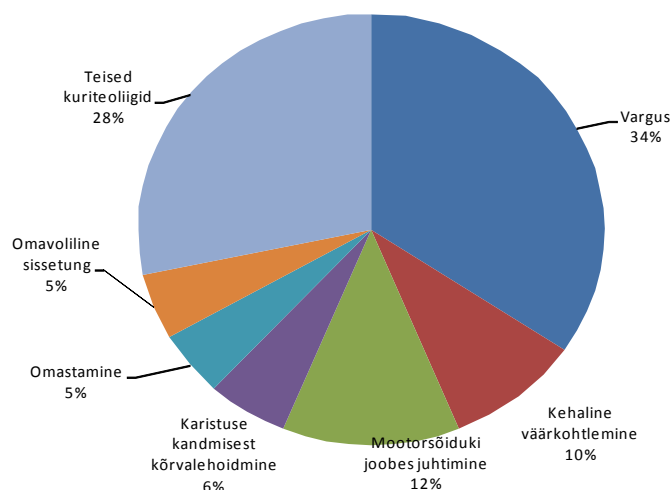
Kolme aasta jooksul on prokuratuur karistuse ebaotstarbekuse tõttu menetluse lõpetanud 917 isiku suhtes. Viimase kahe aasta jooksul antud lõpetamise alusel lõpetatud menetluste arv on olnud peaaegu sama, 2006. aastal oli lõpetamiste arv mõnevõrra kõrgem.

Tabel 21. Karistuse ebaotstarbekuse tõttu lõpetatud menetlused isikute lõikes ning osakaal

	2006		2007		2008	
	N	%	N	%	N	%
Põhja RP	257	71,0	165	59,6	157	56,5
Viru RP	36	9,9	52	18,8	45	16,2
Lõuna RP	15	4,1	22	7,9	29	10,4
Lääne RP	54	14,9	38	13,7	47	16,9
Kokku	362	100	277	100	278	100

Lõpetatud menetluste isikutest enam kui pooled olid kahtlustatavad Põhja RP kriminaalasjades. Kõige vähem on aastate jooksul antud lõpetamise alust kasutanud Lõuna RP prokurörid: aasta jooksul paarikümnel juhul. Lääne ja Viru RP osakaal ning lõpetamiste arv on püsitud enam-vähem stabiilsena.

Kõige suurema osa (34%) avaliku menetlushuvi puudumise tõttu lõpetamistest moodustavad vargused; sellele järgnevad lõpetamised isikute suhtes, keda kahtlustati mootorsõiduki korduvas joores juhtumises (12%), kehalises väärkohtlemises (10%) ja teistes kuritegudes.

Joonis 5. Kuriteoliigiline jaotus karistuse ebaotstarbekuse tõttu lõpetamise puhul

2.2. Andmete analüüs

Juhise p-d 29–31:

Kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 203 alusel on üldjuhul võimalik nn hiljem tuvastatud konkurentsi puhul. Menetlust ei lõpetata karistuse täitmise ajal toime pandud kuritegude osas.

Kuriteo eest mõistetav karistus on § 203 lg 1 p 1 mõttes tühine, kui see ei suurenda teise kuriteo eest mõistetud või eeldatavalt mõistetavat karistust rohkem kui ühe kolmandiku võrra.

Kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 203 lg 1 p 2 alusel on võimalik, kui

- eeldatav liitkaristus ei kujuneks rohkem kui kahekordseks võrreldes kuriteo eest juba mõistetud või eeldatavalt mõistetava karistusega,
- I astme kohtu poolt otsuse tegemist ei ole oodata enne kolme aastat alates menetluse alustamisest ning
- eripreventiivsetest vajadustest lähtuvalt ei ole menetluse jätkamine vajalik.

2006. aasta analüüsis toodi karistuse ebaotstarbekusest lõpetamiste kohta välja järgmised probleemid:

- toimikutes polnud kannatanu nõusolekut menetluse lõpetamiseks;
- menetlusi lõpetati ka siis, kui selleks polnud piisavalt alust.

ANDMED KÄESOLEVAS ANALÜÜSIS

Käesoleva analüüsi jaoks analüüsiti 21 toimikut 24 isiku suhtes tehtud lõpetamistes. Menetluse lõpetamine nende isikute puhul toimus 2007. aasta II poolaastal – kokku lõpetati sel perioodil menetlus 133 isiku suhtes.

Tabel 22. Analüüsitud andmed karistuse ebaotstarbekuse tõttu lõpetatud kriminaalajade puhul

	Põhja RP	Viru RP	Lõuna RP	Lääne RP
Kriminaalajade arv	11	5	2	3
Isikute arv	13	5	2	4

KANNATANU NÕUSOLEKU OLEMASOLU

24st lõpetamisest puudus kannatanu nõusolek toimikus ühe puhul (Viru RP, 06244000563), samas oli tegu kriminaalajaga, mille prokurör oli kokkuleppemenetluses varem kohtusse saatnud ning kohus oli kokkuleppe tagasi lükanud, leides et kriminaalaja kohtulik arutamine raiskab riigi ressursse.

VASTAVUS SEADUSELE JA JUHISELE

Analüüsitud kriminaalajade seas ei olnud selliseid, mille puhul oleks eeldatav liitkaristus kujunenud rohkem kui kahekordseks võrreldes kuriteo eest juba mõistetud või eeldatavalt mõistetava karistusega.

Leidus üks kriminaalasi (Põhja RP, 03231803264), kus prokurör viitas lõpetamise põhjenduses sellele, et kuriteo toime panemisest on möödunud väga pikk aeg ning isik pole uusi kuritegusid toime pannud. Tegu oli vargusega, mille avastamiseks oli aastaid tagasi tellitud DNA ekspertiis. Mõni aasta hiljem jõudiski ekspertiisijärjekord selle kriminaalajani ning kahtlustatav tehti tänu sihvakoorele kindlaks. Antud kriminaalaja lõpetamine oli hästi põhjendatud ning ilmselt oli vaatamata menetluse lõpetamisele kuriteo avastamisega saavutatud eripreventiivne mõju suur.

Käesolevas analüüsis avastati 4 kriminaalaja, mille puhul võis olla olemas eripreventiivne vajadus menetlust jätkata. Nendest kolme puhul oli tegu kuritegude toimepanemisega katseajal.

Põhja RP, kriminaalasi 06231400716

Kriminaalasi saadeti kohtusse, kuna prokurör ilmselt leidis, et isik väärrib kohtulikku karistust. Kohus saatis materjalid tagasi, viidates sellele, et kriminaalaja materjalid pole piisavad asja lahendamiseks lühimenetluses, kuna toimikus puudus otsus varasema karistuse kohta joores juhtimise eest ning samuti puudus toimikus isikut iseloomustav materjal. Selle asemel, et kohtu poolt viidatud puudused kõrvaldada, muutis prokurör oma seisukohta ja lõpetas menetluse karistuse ebaotstarbekuse tõttu.

Toimikust ning määrusest on näha, et prokurör ei süvenenud asjaoludesse. Lisaks kohtu poolt viidatud puudustele, jättis prokurör arvesse võtmata selle, et lõpetamise määrusega samal päeval vabanes kahtlustatav hoolimata sama prokuratuuri teise prokuröri vastuseisust elektroonilise järelevalve alla (põhjenduseks oli varasem korduv kontrollnõuete täitmata jätmine). Prokurör ei olnud uurinud lahendeid, mis oli kahtlustatava suhtes tehtud ning viitas lõpetamise määrukses ammustele menetlusedokumentidele.

Lohakusele viitas ka see, et kuigi prokurör oli lõpetamise määrukses öelnud, et eeluurimiskulud puuduvad, nähtus siiski toimiku materjalidest, et reaalsed kulud olid kaitsjatasu ning joobe meditsiinilise tuvastamise tasu näol olemas olnud.

Seega kokkuvõttes vabastati kahtlustatav ühes kriminaalasjas ennetähtaegselt hoolimata prokuröri vastuseisust, teises kriminaalasjas lõpetas prokurör menetluse, mida kohtunik ei olnud nõrgalt ettevalmistatud materjalide pinnalt nõus asja arutama.

Lääne RP, kriminaalasi 07270000283

Kriminaalasjas oli kaks kahtlustatavat, kes mõlemad olid varasemalt karistatud joobes juhtimise eest, kuid vabastatud tingimisi. Ajal, mil nad olid allutatud käitumiskontrollile, panid nad koos toime varguse, varastades autosse sissetungimise teel kilekoti toiduainetega. Prokurör leidis olukorras, kus isikud olid pannud toime suurima katseaja nõuete rikkumise (pannud toime uue kuriteo), järgnevat: "Seega on ta katseajal toime pannud uue kuriteo, kuid arvestades selle vähest ühiskonnaohtlikkust, kannatanu arvamust karistuse mittevajalikkusest ning et ta on kriminaalhoolduse nõudeid täitnud probleemideta, on asjakohane kriminaalmenetlus lõpetada." Kahtlustatavad vabastati eelmise kuriteo eest mõistetud karistuse täitmisest ning samuti ei mõistetud neile karistust uue kuriteo eest.

Menetlus lõpetati karistuse ebaotstarbekuse tõttu ka Põhja RP kriminaalasjas 06231703390, kus alaealine kahtlustatav pani kuriteo toime katseajal.

Põhja RP, kriminaalasi 06231700026

Kahtlustatav kasutas vägivalda kahe isiku suhtes. Algselt lõpetati menetlus avaliku menetlushuvi puudumise tõttu ja määrati kohustus tasuda riigituludesse 2000 krooni. Isik jättis kohustuse täitmata ning teatas, et soovib asja arutamist kohtus. Sellest on näha, et kahtlustatav suhtub üleolevalt talle määratud kohustusse ning ei oska seda hinnata. Prokurör aga asja kohtusse ei saatnud, vaid võttis kannatanutelt nõusolekud ning lõpetas menetluse karistuse ebaotstarbekuse tõttu. Antud juhul oli prokuröri tegevuse eripreventiivne mõju taas kaheldava väärtusega: jättes kohustuse täitmata võib hoopis kergemini pääseda.

MUU

Et kriminaalmenetlusregistris kajastuksid korrektsed andmed, tuleb hoolikalt jälgida seda, et registri ja toimiku materjalid oleksid kooskõlas. Analüüsitud lõpetamiste puhul olid kahes Lääne RP kriminaalasjas (07267001102 ja 07267000774) lõpetamise toimingus teised isikud kui toimikumaterjalides ehk kui toimik näitas, et menetlus lõpetati otstarbekusest isik A suhtes, siis register kajastas lõpetamist hoopis nt A ja B suhtes.

3. Lõpetamine leppimise tõttu (KrMS § 203¹)

Järeldused

- Lepitusmenetlust kasutatakse aina enam; enamikul juhtudel tunnevad kannatanu ja kahtlustatav teineteist ning tegu on tüliga, mis on kasvanud üle vägivalleks.
- Sellele, et tegu on uue menetlusliigiga ning prokurörid on lähtunud lõpetamisel ilmselt eeldusest, et lõpetamise tingimused on samad, mis KrMS § 202 puhul, viitab ka see, et kriminaalasjade seas on paar sellist, mida seaduses toodud nõuete järgi poleks tohtinud lõpetada. Eksiti selle vastu, et lõpetati menetlus avaliku korra raske rikkumise puhul ning kuriteo puhul, kus kannatanu oli alaealine ning toimepanija täiskasvanu. Juhtumeid sisuliselt hinnates oleks võinud mõlemal juhtumil kasutada avaliku menetlushuvi tõttu lõpetamist, samas on positiivne, et prokurörid on pidanud oluliseks osapoolte leppimist.

KrMS § 203¹ Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu:

(1) Kui kriminaalmenetluse esemeks oleva teise astme kuriteo asjaolud on selged, kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi ning kahtlustatav või süüdistatav on kannatanuga leppinud käesoleva seadustiku §-s 203² sätestatud korras, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks. Kriminaalmenetluse lõpetamine ei ole lubatud:

- 1) karistusseadustiku §-des 122, 133, 134, 136, 138, 139, 141–143, 214 ja 263 nimetatud kuritegudes;
- 2) täisealise poolt alaealise kannatanu vastu toimepandud kuritegudes;
- 3) kui kuriteo tagajärjeks oli inimese surm;
- 4) inimsusevastastes ja rahvusvahelise julgeoleku vastastes, riigivastastes, ametialastes, üldohtlikes ning õigusemõistmise vastastes kuritegudes.

Kuna leppimise tõttu lõpetatud menetlusi pole varasemates Justiitsministeeriumi analüüsides lähemalt kajastatud, on statistikale antud osas suuremat tähelepanu pööratud.

3.1. Lepitusmenetluse kasutamine

Leppimise tõttu oli 2008. aasta lõpuks lõpetatud 109 kriminaalmenetlust. Esimese leppimise tõttu lõpetamise määruse tegi Lõuna RP prokurör Toomas Liiva 8. mail 2007.

Kui 2007. aastal lõpetati kuus keskmiselt 3 kriminaalasja (arvestusega alates maist), siis 2008. aastal oli keskmise lõpetatud kriminaalasjade arv 7.

Kui Lõuna RPs on lepituskasutamist rakendanud 13 prokuröri, siis Viru RPs vaid kolm prokuröri. Nii Põhja kui Lääne RPs on lepituskasutamist kasutanud prokuröride arv 8.

Lõuna RPs on enim kriminaalasju leppimise tõttu lõpetanud Evelin Merilaine (11), Raul Heido (9) ja Anu Vilt (7); Põhja RPs Arika Pettai (13) ja Annika Vanatoa (7); Lääne RPs Agnes Ollema ja Tiina Viru (mõlemad 6) ning Viru RPs Ain Tali (7).

3.2. Menetlusosaliste vanus ja sugu

Lepitusmenetluse asjades paistab soo puhul silma perevägivalda juhtumite mõju jaotusele: naiste osakaal on kannatanute hulgas üle nelja korra kõrgem kui kahtlustatavate hulgas.

Tabel 23. Kahtlustatavate ja kannatanute sooline jaotus leppimismenetluse puhul

	Kannatanu		Kahtlustatav	
	N	%	N	%
Mees	46	43,8	101	87,8
Naine	59	56,2	14	12,2
Kokku	105	100,0	115	100,0

Kahtlustatavate **keskmine vanus** oli 35, kannatanutel 36 eluaastat.

Vanim kahtlustatav, kes lepitusmenetluses osales oli 66 aastane, **vanim kannatanu** aga 85 aastane.

Noorim kahtlustatav oli 14 aastane, 17 aastaseid oli kaks. Noorimad kannatanud olid 14 ja 16 aastased.

Lepitusmenetluse puhul paistis silma **alaealiste kahtlustatavate vähesus**, kuigi iseenesest on ilmselt selliseid juhtumeid, mille puhul lepitusmenetlust kasutada võiks, suhteliselt palju. Ilmselt piirab prokuröride soovi lepitusmenetlust alaealiste puhul rakendada see, et menetlusaeg (keskmise menetluspikkuse tähenduses) pikeneb lepitusprotsessi tõttu tunduvalt ning seda isegi mitme kuu võrra.

3.3. Kuriteod

Kui lepitusmenetluses lahendati 109 kriminaalasja, siis kuriteosündmusi oli nendes asjades kokku 117 ehk osa kriminaalrajade puhul oli kahtlustatav kannatanu suhtes toime pannud mitu kuritegu.

Lepitusmenetlusesse läinud kuritegudest enam kui 90% oli seotud vägivallaga. Teiste lõpetamise aluste ning kohtumenetluse liikide seas pole ühegi kuriteoliigi osakaal sedavõrd suur kui on kehalisel väärkohtlemisel lepitusmenetluse puhul (85%). Vägivallakuritegude suur osakaal lepitusmenetluse puhul on arusaadav, kuna esiteks tunnevad vägivallakuritegude puhul kannatanu ja kahtlustatav tihti teineteist; teiseks, paljud juhtumid saavad alguse tülidest, mille puhul pole selge, kes on olnud tüli põhjustajaks ning kolmandaks on mõlemad pooled sageli leppimisele avatud (nt peretülide puhul).

Samas pole ainult lõpetamisele minevad vägivallakuritegude menetlused sellised, kus ohver ja kurjategija teineteist tunnevad. See, et isikud üksteist tunnevad, suurendab lepitusmenetluse kasutamise tõenäosust ka teiste kuriteoliikide puhul. Näiteks tungis ühe omavolilise sissetungi juhtumi puhul mees sisse oma endise elukaaslase koju, varguse puhul leppisid aga poeg ja isa (poeg oli isa pangakontolt raha varastanud).

Kaheksa kriminaalasja raames tegeleti reaalselt nelja juhtumiga. Ehk tegu oli üldistatud sama peksmisjuhtumiga, kuid mõlemad pooled süüdistasid teineteist ning esitasid avalduse politseisse. Vastavalt kaebustele menetleti asja eraldi menetlustes, kuid lõpuks rakendati enam vähem samaaegselt siiski lepitusmenetlust.

Tabel 24. Lepitusmenetluse kriminaalrajade kuriteosündmuste liigiline jaotus

Kuriteoliik	Kuritegude arv
Kehaline väärkohtlemine	100
Ähvardamine	3
Avaliku korra raske rikkumine	3
Omavoliline sissetung	3
Lapsele elatusraha maksmisest hoidumine	2
Vägivald võimuesindaja ja avalikku korda kaitsva muu isiku suhtes	2
Vargus	1
Kelmus	1
Asja omavoliline kasutamine	1
Sõidukijuhil poolt liiklusnõuete ja sõiduki käitlusnõuete rikkumine ettevaatamatusest	1
Kokku	117

VASTAVUS SEADUSELE

Nagu tabelist näha, on menetlus lõpetatud kolmel korral isiku suhtes, keda kahtlustati **avaliku korra raskes rikkumises**, mille puhul ei ole menetluse lõpetamine vastavalt **KrMS § 203¹ lg 1 p 1** lubatud. Tegelikult oli aga selliseid lõpetamisi kaks, kuna ühes kriminaalajas oli jäetud kvalifikatsioon registris muutmata (KarS § 121-ks).

Põhja RP, kriminaalasi 07231701475

Mees väärkohtles oma elukaaslast bussipeatuses kolmandate isikute ning ühise lapse silme all. Prokurör märkis lõpetamise määruuses, et avalik menetlushuvi on olemas olukorras, kus vägivalda kasutatakse toimunust arusaava lapse juuresolekul, kuid antud juhul langes menetlushuvi ära, kuna vägivald oli tingitud kannatanu provotseerivast käitumisest. Samuti arvestab prokurör sellega, et kannatanu ja kahtlustatav on omavahel leppinud. Seega on prokurör pööranud õigesti tähelepanu avaliku menetlushuvi puhul olulistele aspektidele ning seetõttu oleks ka KrMS § 202 alusel lõpetamine antud juhul olnud lubatav, kuid lepitusmenetluse puhul on seadusandja märkinud avaliku korra raske rikkumise ära kui kuriteo, mille puhul menetlust leppimise tõttu lõpetada ei tohi.

Lääne RP, kriminaalasi 07251000744

Toimus peksmine kooli hoovis; selle kohta, kas sündmusel ka pealtnägijaid oli, kelle rahu võidi rikkuda, pole teada. Prokurör lõpetas menetluse kvalifitseerides isiku tegevuse avaliku korra raske rikkumisena, mistõttu tuleb ka seda lõpetamist pidada ebaseaduslikuks.

Kvalifikatsioon oli muutmata selles kriminaalasjas:

Lääne RP, kriminaalasi 08270000545

Prokurör on kajastanud toimiku materjale registris valesti. Leppimise tõttu lõpetamise toimingus on isik seotud kuriteosündmustega, mille osas on menetlus juba varem lõpetatud. Tegelikult ei kasutatud leppimist antud juhul avaliku korra raske rikkumise puhul, tegu oli kehalise väärkohtlemisega.

Vastavalt **KrMS § 203¹ lg 1 p 2** pole menetluse lõpetamine lubatud **täisealise poolt alaealise vastu toime pandud kuriteos**.

Lääne RP, kriminaalasi 07251000744

Selles, juba ülal välja toodud kriminaalasjas oli kannatanu kuriteo toime panemise ajal 16 aastane, samas kahtlustatav oli juba jõudnud täisikka, mistõttu tuleb ka sel põhjusel antud lõpetamine lugeda seaduse vastaseks.

KrMS § 203¹ lg 1 p 3 ja 4 toodud tingimustele mittevastavaid lõpetamisi ei olnud.

Hea praktika

Kui avaliku menetlushuvi puudumise tõttu lõpetatud kriminaalajasades, kus kuriteoks oli lapsele elatusraha maksmisest hoidumine, jäi mitmel juhul menetlus seisu, kus kannatanu jaoks ei muutunud kriminaalmenetluse tulemusena midagi, siis kahe lepitusmenetluses lõpetatud kriminaalaja tulemused olid tunduvalt paremad.

Lääne RP kriminaalaja 07257000424 materjalidest selgus, et kahtlustatav oli mitu aastat hoidnud eemale oma kolme alaealise lapse ülalpidamisest, maksmata regulaarselt kohtu poolt välja mõistetud 3000 krooni suurust elatusraha kuus. Prokurör Agnes Ollema kasutas lepitusmenetlust, mille tulemusena kohustus kahtlustatav elatusraha võlgnevuse kustutama ning lisaks oli leppimise näol tegu ilmselt menetluslikult parima võimaliku lahendusega.

Sarnasele lahendusele jõudis ka Margus Gross Lõuna RP kriminaalajas 05760000051.

3.4. Määratud kohustused

Järeldused

Enimlevinud leppimisel määratud kohustus oli hoidumine vaimsest ja füüsilisest vägivallast, samas pidid kahtlustatavad mitmel korral maksta ka hüvitist tekitatud moraalse kahju eest, maksimumsumma oli sellel puhul 100 000 krooni.

Järgnevalt on toodud ka ülevaade analüüsitud lepitusmenetluste puhul kahtlustatavatele määratud kohustustest.

Kuna enamik juhtumitest olid vägivalldajuhtumid, oli levinuim kohutuse liik kohustus „hoiduda vaimsest ja füüsilisest vägivallast“ (nimetati 14 korral). Kahtlustatavatel oli kohustus „tunnistada vägivaldset käitumist ja vabandada“ viiel korral (sh üks kord kirjalikult), kohustus „käituda viisakalt ja lugupidavalt“ lepitati kokku kuuel korral, kohustuse „pöörduda psühholoogi või perenõustaja poole“ võttis endale kuus kahtlustatavat.

Ühe korra võtsid kahtlustatavad järgmisi kohustusi:

- täita määratud hooldaja kohustusi
- mitte tarbima kodus tuttavatega alkoholi
- pöörduma vara jagamiseks kohtusse
- maksuma elatisraha
- tasuda elatisraha võlgnevus
- tasuda võlgnevus

Kolmes kriminaalasjas tuli ette, et karkluse tagajärjel nõudis kannatanu ka moraalse kahju hüvitamist. Väikseimaks hindas moraalse kahju kannatanu Põhja RP kriminaalasjas (1700 krooni). Ühes Lõuna RP kriminaalasjas maksid kaks kahtlustatavat moraalse ja füüsilise kahju eest kannatanule kokku 8000 krooni, teises Lõuna RP kriminaalasjas oli kahtlustatav aga nõus maksuma ööklubis toimunud karkluse tagajärjelt kannatanule 100 000 krooni.

Lisaks on järgnevalt toodud näiteid määratud kohustustest ka teiste, registris leiduvate lepituskokkulepete põhjal:

- Isik vabastab hiljemalt 22.12.2007.a. ühiskasutatava esiku talle kuuluvast jalanõude kapist ja paneb tagasi ukse liistud köögi ning kannatanu toa uksele.
- Kahtlustatav kohustub piirama alkoholi tarvitamist ja hoiduma narkootiliste ainete tarvitamisest.
- Kahtlustatav kohustub heastama kuriteoga tekitatud kahju avaldades Kose Teatajas kahe kuu jooksul alates lepituskokkuleppe allkirjastamisest teadaande: “Egert Käärson vabandab Erki Pärmi ees ja soovib talle kordaminekuid edaspidiseks.”
- Kahtlustatav kohustub kannatanule tasuma leppetrahvi summas 2000 krooni lepituskokkuleppe sõlmimise päeval.
- Kahtlustatav (poeg) kohustub tegema küttepuid ning muid talutöid (isa heaks).
- Ajavahemikul 21.08-01.10 kohustub kahtlustatav töötama kannatanu juures 20 rm küttepuude töötlemisel.
- Kahtlustatav korraldab perele kuu aja jooksul ühise õhtusöögi.

Lisaks määrati kahe analüüsitud juhtumi puhul kahtlustatavale kohustus tasuda menetluskulud ning mitmel korral hüvitada kuriteoga tekitatud kahju.

3.5. Menetluse uuendamine

Järeldused

Leppimise tõttu lõpetatud menetlustest oli 2008. aastaks uuendatud üks menetlus, kus kahtlustatav jättis talle pandud kohustuse täitmata. Kahe lepitusmenetluse joudnud kriminaalasja menetlus oli varem lõpetatud avaliku huvi puudumise tõttu.

Leppimismenetlus on olnud menetlusotsusena hea ja efektiivne valik, kui kahtlustatav oma kohustused kannatanu ees täidab. Nagu avaliku menetlushuvi puudumise tõttu lõpetamiste puhul, tuleb ka lepitusmenetluse puhul menetlus uuendada, kui kahtlustatav oma kohustusi ei täida. 2008. aasta lõpuks oli uuendatud vaid üks lepitusmenetlus, mida võib pidada väga heaks näitajaks. Uuendamisele läks Lääne RP kriminaalasi 08251000026, tegu oli kehalise väärkohtlemise juhtumiga, kus kahtlustatavale pandi kohustus pöörduda ühe kuu jooksul psühholoogi vastuvõtule, et analüüsida oma agressiivsust ja õppida erinevates olukordades adekvaatselt käituma. Pärast menetluse uuendamist saatis prokurör isiku süüdistatavana kohtusse.

Kui eelnimetatud kriminaalasi oli ainuke, mis uuendati pärast leppimist, siis kriminaalaskjade hulgas oli ka kaks sellist, mille puhul menetlus oli enne lepitusmenetluse rakendamist olnud avaliku menetlushuvi puudumise tõttu lõpetatud, kuid kus prokurör oli menetluse uuendanud, kuna kahtlustatav polnud kohustusi täitnud.

Lõuna RP, kriminaalasi 07260100654

Tegu oli koduvägivalla juhtumiga, kus mees lõi naist. Menetluse lõpetamisel määras prokurör isikule kohustuse teha ÜKT-d, mida ta ei täitnud. Seejärel uuendas prokurör menetluse ning rakendas lepitusmenetlust, uueks kohustuseks määrati korraldada perekonnale ühine õhtusöök kuu aja jooksul ning hoiduda füüsilise vägivalla tarvitamisest.

Põhja RP, kriminaalasi 08230100468

Poeg tiris jooles olles ema juustest ning kägistas ja lõi teda. Prokurör lõpetas menetluse KrMS § 202 alusel määrales kohustuseks 1000 krooni. Põhja RP vanemprokurör Kristel Eliste tühistas määruse, kuna leidis, et kehaline väärkohtlemine on olnud korduv ning on toime pandud kõrges eas isiku suhtes, mistõttu on olemas avalik menetlushuvi. Kriminaalaskja lõpetas leppimise teine prokurör.

3.6. Vormistamine ja põhistamine

Järeldused

Vormistamisel ja põhistamisel suuri probleeme ei esinenud.

Üldiselt olid lõpetamise määrused korralikud ning hästi põhistatud, selgitati nii kuriteo asjaolusid, kahtlustatava ja kannatanu omavahelisi suhteid kui ka lepituse käiku ja määratud kohustusi.

Hästi põhjendatud määrustega paistsid silma Raul Heido (Lõuna RP, 08260100893), Kadi Ruus (Põhja RP, 08237600028) ja Agnes Ollema (Lääne RP, 07257000424).

Oli siiski ka mõningaid üksikuid probleeme: Põhja RP kriminaalaskjas 07231603864 oli lõpetamise määruse asemel registrisse üles laetud vale dokument ning Lääne RP kriminaalaskjas 08270000545 olid lõpetamise toimingutes liigsed kuriteosündmused.

KOKKUVÕTE

Käesolev analüüs oli järjekorras kolmas katse uurida ja hinnata prokuratuuri rakenduspraktikat kriminaalajades, mis küll lahendatakse, kuid mis kohtusse ei jõua. Tänu oportuuniteedi kasutamise võimalusele on viimase paari aastaga tuhandete inimeste nimed jäänud sisestamata karistusregistrisse ehk neile on antud võimalus oma nime puhtana hoida.

Analüüsis käsitleti lisaks avaliku huvi puudumise ja karistuse ebaotstarbekuse tõttu lõpetatud kriminaalajadele neid menetlusi, mis päädisid osapoolte leppimisega. Analüüsi fookus oli sel korral kannatanute huvide kaitsel ning sellel, kuidas võiks mõjutada menetluse lõpetamine kurjategija edaspidist käitumist; loomulikult hinnati sarnaselt eelnevatele kordadele ka lõpetamiste vastavust nii kriminaalmenetluse seadustikus toodud nõuetele kui ka riigi peaprokuröri juhises toodud soovitudele.

Analüüsi tulemusena leiti, et lõpetamiste kvaliteet on paranenud ning nõuetele mitte vastavate lõpetamiste osakaal vähenenud. Samas leiti endiselt nii seadusele kui ka juhisele mittevastavaid lõpetamisi. Samuti leiti menetlusi, mille puhul kannatanu huvid jäid menetluses tagamata ning mille puhul menetluse lõpetamise mõju kahtlustatava edaspidisele käitumisele võis olla hoopis soosiv. Avastati ka kriminaalajade, mille lõpetamisel polnud prokurörid olnud piisavalt korralikud isiku andmete kontrollimisel; samuti selliseid, kus prokurörid olid täitnud registrit vigaselt. Jätkuvalt pöörati ka tähelepanu määruste põhistamisele, mille puhul hinnati hästi põhistatuteks määrused, mis olid arusaadavad juriidiliste eelteadmistega inimestele ning milles seletati lahti ka põhjused, miks antud kahtlustatava ja kuriteo puhul puudus avalik menetlushuvi ning miks süü oli väike.

2010. aastast on lõpetamise määrused interneti kaudu avalikult kättesaadavad, see seab prokuröridele veelgi suurema vastutuse selle eest, et määrused vastaks kõikidele nõuetele ning oleks arusaadav võimalikele lugejatele. Kui 2009. aasta suvel rakendub nn liikluspakett, mis muudab joores juhtimisega seotud sanktsioonide süsteemi, siis tuleks ilmselt kaaluda ka joores juhtimise puhul avaliku menetlushuvi aspekte ning otsustada, kas ka selle kuriteoliigi puhul võiks menetluse lõpetamine otstarbekusest lubatud olla.

Tulevaste analüüside poolelt täienevad saadavad teadmised oportuuniteedi kohta järgneva aasta jooksul veelgi. Ühelt poolt viib justiitsministeerium läbi uuringu, milles analüüsitakse vanglast vabanenute retsidiivsuse kõrval ka nende isikute retsidiivsust, kelle suhtes menetlus otstarbekusest on lõpetatud; teiselt poolt uuritakse alaealiste vägivallakuritegevust ning sealhulgas ka menetlusotsuseid, mida prokuratuur alaealiste suhtes vastu võtab.

Tulevikus võiks analüüsida eraldi veel ka oportuuniteedi rakendamist kohtumenetluses, mis võimaldaks hinnata menetluspraktika erinevusi. Samuti oleks eraldi analüüsi väärt lõpetamised KrMS § 200 alusel ehk siis lõpetamised, mille puhul prokuratuur on lõpuks leidnud, et kuritegu pole toime pandud. Nii nagu lõpetatakse oportuuniteediga menetlusi, mis on kohtu poolt tagasi lükatud kui puudulikud, nii võib kuriteotunnuste puudumisel lõpetatud menetluste hulgas olla selliseid, mille puhul kahtlustatav pole nõus olnud oportuuniteediga, kuid mida samas prokurör pole pidanud piisavalt tugevaks kohtusse saatmiseks.